

บทที่ ๒

เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าเรื่องการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเรียนการสอนวิชาพระอภิธรรมปิฎก ของนิสิตคณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี โดยผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- ๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระอภิธรรมปิฎก
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นความสามารถของนักเรียนในด้านต่างๆที่เกิดจากนักเรียนได้รับประสบการณ์จากกระบวนการเรียนการสอนของครูโดยครูต้องศึกษาแนวทางในการวัดและประเมินผลการสร้างเครื่องมือวัดให้มีคุณภาพนั้นได้มีผู้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ขวาล แพรัตนกุล^๑ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนว่าเป็นความสำเร็จในด้านความรู้ ทักษะและสมรรถภาพด้านต่างๆของสมอง นั่นคือสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนควรจะ ประกอบด้วยสิ่งสำคัญอย่างน้อยสามสิ่ง คือ ความรู้ ทักษะ และสมรรถภาพสมองต่างๆ

พนม ลิมอารีย์^๒ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ความสำเร็จของบุคคลเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หลังจากได้รับการฝึกอบรม หรือศึกษาเล่าเรียนในเรื่องนั้นๆ ในระยะเวลาหนึ่ง

ไพศาล หวังพานิช^๒ให้ความหมายไว้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Academic Achievement) หมายถึง คุณลักษณะและความสามารถของบุคคลอันเกิดจากการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดจากการฝึกฝน อบรม หรือการสอนการวัดผลสัมฤทธิ์ จึงเป็นการตรวจสอบระดับความสามารถหรือความสัมฤทธิ์ผล (Level of Accomplishment) ของบุคคลว่าเรียนรู้แล้วเท่าใด มีความสามารถชนิดใด ซึ่งสามารถวัดได้ ๒แบบตามจุดมุ่งหมายและลักษณะวิชาที่สอนคือ

๑.การวัดด้านปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบระดับความสามารถในการปฏิบัติหรือทักษะของผู้เรียนโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถดังกล่าวในรูปการกระทำจริงให้ออกมาเป็น

^๑ขวาล แพรัตนกุลและคณะ,หลักสูตรการอบรมพิเศษวิชาการวัดผลการศึกษาาระยะสั้น,(กรุงเทพมหานคร : สำนักงานทดสอบวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๔), หน้า ๑๕.

^๒ไพศาล หวังพานิช, การวัดผลทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๗.

ผลงาน เช่น วิชาพลศึกษา การช่าง การวัดแบบนี่จึงต้องใช้ข้อสอบภาคปฏิบัติ (Performance Test)

๒.การวัดด้านเนื้อหาเป็นการตรวจสอบความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา (Content) อันเป็น ประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึงพฤติกรรมความสามารถในด้านต่างๆ สามารถวัดได้โดยใช้ “ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์” (Achievement Test)

ภพ เลหาไฟบูลย์^๑ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึงพฤติกรรมที่แสดง ออกถึงความสามารถในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ จากที่ไม่เคยกระทำหรือเคยกระทำได้น้อยก่อนที่จะ มีการเรียนการสอน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีการวัดได้

เยาวดี วิบูลย์ศรี^๒กล่าวว่า ‘ผลสัมฤทธิ์’ เป็น ระดับและทักษะต่างๆ ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นหลัง หลังจากได้รับการฝึก กอบรม หรือศึกษาเล่าเรียน หรือจากประสบการณ์ รวมทั้งทักษะอื่นๆ ซึ่งอาจจะ เกิดขึ้นในอนาคตที่สามารถนำไปใช้ได้ด้วย

สนทยา เขมวรัตน์^๓ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้หรือ ความ สามารถของบุคคลที่ได้จากการเรียนรู้และความสามารถ โดยสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหา หรือศึกษาต่อเนื่องได้ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถวัดได้ด้วยแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทั่วไป

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ^๔ได้ให้ความหมายของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ว่าเป็น แบบทดสอบที่วัดความรู้ของนักเรียนที่เรียนไปแล้ว ซึ่งเป็นข้อคำถามให้นักเรียนตอบและให้ นักเรียน ได้ปฏิบัติจริง แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ แบ่งได้เป็น ๒ พวก คือ

๑.แบบทดสอบของครู หมายถึง ชุดของข้อคำถามที่ครูเป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งจะเป็นข้อคำถามที่ถามเกี่ยวกับความรู้ที่นักเรียนได้เรียนในห้องเรียน ว่านักเรียนมีความรู้มากเพียงใดบกพร่องตรงไหน จะได้สอนซ่อมเสริมหรือวัดดูความพร้อมก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่

๒.แบบทดสอบมาตรฐาน สร้างขึ้นจากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาหรือจากครูที่สอนวิชานั้น แต่ผ่านการทดลองหาคุณภาพหลายครั้งจนกระทั่งมีคุณภาพดีพอ จึงสร้างเกณฑ์ปกติ (Norm) ของ แบบทดสอบนั้น สามารถใช้เป็นหลักและเปรียบเทียบผลเพื่อประเมินค่าของการเรียนการสอนในเรื่อง ใดก็ได้ จะใช้วัดอัตราการพัฒนาของเด็กแต่ละวัยในแต่ละกลุ่มแต่ละภาคก็จะได้ใช้สำหรับให้ครู วินิจฉัยผลสัมฤทธิ์ ระหว่างวิชาต่างๆ ในเด็กแต่ละคนก็ได้ ข้อสอบมาตรฐานนอกจากจะมีคุณภาพของ แบบทดสอบสูงแล้ว ยังมีมาตรฐานในด้านวิธีดำเนินการสอบ คือไม่ว่าโรงเรียนใดหรือส่วนราชการใด

^๑ภพ เลหาไฟบูลย์, **แนวการสอนวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๙.

^๒เยาวดี วิบูลย์ศรี, **การวัดผลและการสร้างแบบสอนผลสัมฤทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕-๑๗.

^๓สนทยา เขมวรัตน์, “ตัวแปรบางประการที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สายวิชาบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพณิชยการพระนคร”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), ๒๕๔๒

^๔ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม วิชาการ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

จะนำไปใช้ต้องดำเนินการสอบเป็น แบบเดียวกัน แบบทดสอบมาตรฐานจะมีคู่มือดำเนินการสอบบอกถึงวิธีการสอบว่าทำอย่างไร และยังมีมาตรฐานในด้านการแปลคะแนนอีกด้วย

สรุปได้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ระดับความสามารถของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การฝึกฝน และสมรรถภาพทางสมองด้านต่างๆ ซึ่งสามารถวัดได้จากแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๒.๑.๒ องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ปัจจุบัน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจอย่างมากในวงการศึกษาโดยนักการศึกษาถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญในการค้นคว้าหาความรู้เพื่อที่จะตอบปัญหาในเรื่องความสำเร็จ และความล้มเหลวในการเรียน เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปปรับปรุง พัฒนา แก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงสุด แต่นักศึกษาจะประสบความสำเร็จทางการเรียนหรือไม่ นั้น มีองค์ประกอบหลายประการ ดังที่นักการศึกษาบางท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

ปณตพร โจทย์กึ่ง กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีดังนี้

๑. คุณลักษณะของผู้เรียน ได้แก่ ความพร้อมทางด้านสมองและความพร้อมทางด้านสติปัญญา ความพร้อมทางด้านร่างกาย และความสามารถทางด้านทักษะของร่างกายคุณลักษณะทางจิตใจซึ่งได้แก่ ความสนใจ แรงจูงใจ เจตคติและค่านิยม สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองความเข้าใจในสถานการณ์ อายุ และเพศ

๒. คุณลักษณะของผู้สอน ได้แก่ สติปัญญา ความรู้ในวิชาที่สอน การพัฒนาความรู้ทักษะทางด้านร่างกาย คุณลักษณะทางจิตใจ สุขภาพ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองความเข้าใจในสถานการณ์ อายุ และเพศ

๓. พฤติกรรมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนผู้เรียนจะต้องมีพฤติกรรมที่มีความเป็นมิตรต่อกันเข้าอกเข้าใจกันมีความสัมพันธ์ที่ดีความรู้สึกที่ดีต่อกัน

๔. คุณลักษณะของกลุ่มผู้เรียน ได้แก่ โครงสร้างกลุ่ม ตลอดจนความสัมพันธ์กลุ่มเจตคติความสามัคคี และภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดีของกลุ่ม

๕. คุณลักษณะของพฤติกรรมเฉพาะตัว ได้แก่ การตอบสนองต่อการเรียน การมีเครื่องมือและอุปกรณ์พร้อมในการเรียน ความสนใจต่อบทเรียน

๖. แรงผลักดันภายนอก ได้แก่ บ้าน มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในบ้านที่ดีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีวัฒนธรรมและคุณธรรมพื้นฐานดี เช่น ขยันหมั่นเพียร ความประพฤติดี

วิจิต วิเศษวงษา สรุปไว้ว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้นมีองค์ประกอบมากมายหลายอย่างดังต่อไปนี้

^๑ปณตพร โจทย์กึ่ง, “การสร้างชุดการสอนกลุ่มสร้างประสบการณ์ชีวิตเรื่องศาสนาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยชุดการสอนกับการสอนปกติ โรงเรียนเชิงชุมราชบุรินทร์กุล จังหวัดสกลนคร”วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๓๐.

๑. องค์ประกอบทางด้านส่วนตัว ได้แก่ เพศ อายุ สภาพครอบครัว อาชีพ รายได้ตลอดจน พื้นฐานทางการศึกษา ซึ่งต่างก็เป็นตัวแปรที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๒. องค์ประกอบทางการเรียน ได้แก่ เจตคติที่มีต่อการเรียน นิสัยในการเรียน ความกระตือรือร้นในการเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเจตคติที่มีต่อครูผู้สอนพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งต่างก็เป็นตัวแปรที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๓. องค์ประกอบด้านสถานที่การให้บริการทางการศึกษา ได้แก่ สถานที่จัดการเรียนการสอน ความใกล้ชิด การให้บริการแก่นักเรียน การแนะแนว ซึ่งตัวแปรเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งสิ้น

สุริย์ ประกายจันทร์^๙ กล่าวถึงสัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า องค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด รวมถึงลักษณะนิสัยทางจิตพิสัยของนักเรียน มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๖๕% คุณภาพการสอนของครูมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ๒๕% ที่เหลืออีก ๑๐% เป็นตัวแปรอื่นๆ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๒.๑.๓ ประเภทแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

พิชิต ฤทธิ์จรูญ^{๑๐} กล่าวถึงประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง หมายถึงแบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ ของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูสอนเป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นใช้กันโดยทั่วไปในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบทดสอบข้อเขียน (paper and pencil test) ซึ่งแบ่งออกได้อีก ๒ ชนิด คือ

๑) แบบทดสอบอัตนัย (subjective or essay test) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถามหรือปัญหาให้แล้วให้ผู้ตอบเขียนโดยแสดงความรู้ ความคิด เจตคติได้อย่างเต็มที่

๒) แบบทดสอบปรนัย หรือแบบให้ตอบสั้นๆ (objective test or shortanswer) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ผู้สอบเขียนตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือกแบบจำกัดคำตอบ (restricted response type) ผู้ตอบไม่มีโอกาสแสดงความรู้ ความคิดได้อย่างกว้างขวาง เหมือนแบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบชนิดนี้แบ่งออกเป็น ๔ แบบ คือแบบทดสอบถูก – ผิดแบบทดสอบเติมคำตอบแบบทดสอบจับคู่ และแบบทดสอบเลือกตอบ

^๙วิชิต วิเศษวงษา, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.เขต ๒”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๔๙.

^{๑๐}สุริย์ ประกายจันทร์, “ความสัมพันธ์ระหว่างนิสัยในการเรียน ทักษะคิดทางการเรียนแลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, **วิทยานิพนธ์การประเมินและการวิจัยการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๓๒.

^{๑๑}พิชิต ฤทธิ์จรูญ, **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๙๘.

๒. แบบทดสอบมาตรฐาน หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ ของผู้เรียนทั่วไปซึ่ง สร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการวิเคราะห์และปรับปรุงอย่างจริงจังมีคุณภาพมีมาตรฐานกล่าวคือ มีมาตรฐาน ในการดำเนินการสอบ วิธีการให้คะแนนและการแปลความหมายของคะแนน

สมพร เชื้อพันธ์^{๑๑} กล่าวว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประเภทที่ครูสร้างมีหลาย แบบ แต่ที่นิยมใช้มี ๖ แบบดังนี้

๑. ข้อสอบอัตนัยหรือความเรียง (Subjective or Essay test) เป็นข้อสอบที่มีเฉพาะ คำถาม แล้วให้นักเรียนเขียนตอบอย่างเสรีเขียนบรรยายตามความรู้และเขียนข้อคิดเห็นของแต่ละคน

๒. ข้อสอบแบบกาถูก-ผิด (True-false test) คือข้อสอบแบบเลือกตอบที่มี ๒ ตัวเลือก แต่ตัวเลือกดังกล่าวเป็นแบบคงที่และมีความหมายตรงกันข้ามเช่นถูก-ผิด ใช่-ไม่ใช่ จริง-ไม่จริง เหมือนกัน-ต่างกัน เป็นต้น

๓. ข้อสอบแบบเติมคำ (Completion test) เป็นข้อสอบที่ประกอบด้วยประโยคหรือ ข้อความที่ยังไม่สมบูรณ์แล้วให้ตอบเติมคำหรือประโยคหรือข้อความลงในช่องว่างที่เว้นไว้นั้นเพื่อให้มี ใจความสมบูรณ์และถูกต้อง

๔. ข้อสอบแบบตอบสั้นๆ (Short answer test) เป็นข้อสอบที่คล้ายกับข้อสอบ แบบเติมคำแต่แตกต่างกันที่ข้อสอบแบบตอบสั้นๆเขียนเป็นประโยคคำถามสมบูรณ์ (ข้อสอบเติมคำเป็น ประโยคหรือข้อความที่ยังไม่สมบูรณ์) แล้วให้ผู้ตอบเขียนตอบคำตอบที่ต้องการจะสั้นและกะทัดรัดได้ ใจความสมบูรณ์ไม่ใช่เป็นการบรรยายแบบข้อสอบอัตนัยหรือความเรียง

๕. ข้อสอบแบบจับคู่ (Matching test) เป็นข้อสอบแบบเลือกตอบชนิดหนึ่งโดยมีคำหรือ ข้อความแยกออกจากกันเป็น ๒ ด้านแล้วให้ผู้ตอบเลือกจับคู่ว่าแต่ละข้อความในชุดหนึ่งจะคู่กับคำ หรือข้อความใดในอีกชุดหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างไรอย่างหนึ่งตามที่ผู้ออกข้อสอบกำหนดไว้

๖. ข้อสอบแบบเลือกตอบ (Multiple choice test) คำถามแบบเลือกตอบโดยทั่วไปจะ ประกอบด้วย ๒ ตอน คือ ตอนนำหรือคำถาม (Stem) กับตอนเลือก (Choice) ในตอนเลือกนั้นจะ ประกอบด้วยตัวเลือกที่เป็นคำตอบถูกและตัวเลือกลวงปกติจะมีคำถามที่กำหนดให้พิจารณาแล้วหา ตัวเลือกที่ถูกต้องมากที่สุดเพียงตัวเลือกเดียวจากตัวเลือกอื่นๆและคำถามแบบเลือกตอบที่นิยมใช้ ตัวเลือกที่ใกล้เคียงกัน

ดังนั้นในการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงเป็นวิธีการวัดประเมินผลการ เรียนรู้วิทยาศาสตร์ซึ่งมีการสร้างแบบทดสอบหลากหลายได้แก่ข้อสอบอัตนัยหรือความเรียงข้อสอบ แบบกาถูกกาผิดข้อสอบแบบเติมคำ ข้อสอบแบบตอบสั้นๆข้อสอบแบบจับคู่ และข้อสอบแบบ เลือกตอบในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบเลือกตอบเนื่องจาก เป็นแบบทดสอบที่สามารถวัดพฤติกรรมทั้ง ๖ ด้านได้แก่ด้านความรู้ ด้านความเข้าใจ ด้านการนำไปใช้ ด้านการวิเคราะห์ด้านการสังเคราะห์และด้านการประเมินค่า

^{๑๑}สมพร เชื้อพันธ์. (๒๕๔๗). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของ นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่๓ โดยใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบสร้างองค์ ความรู้ด้วยตนเองกับการจัดการเรียนการสอน ตามปกติ. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (หลักสูตรและการสอน).พระนครศรีอยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัยสถาบันราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา. ถ่ายเอกสาร๒๕๔๗), หน้า ๕๙.

๒.๑.๔ ลักษณะแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์

สิริพร ทิพย์คง^{๑๒} และ พิเชิต ฤทธิจรูญ^{๑๓} ได้กล่าวถึงลักษณะของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ที่ดีว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์นั้นจะต้องมีลักษณะดังนี้

๑. ความเที่ยงตรงเป็นแบบทดสอบที่สามารถนำไปวัดในสิ่งที่เราต้องการวัดได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ตรงตามจุดประสงค์ที่ต้องการวัด

๒. ความเชื่อมั่นแบบทดสอบที่มีความเชื่อมั่น คือสามารถวัดได้คงที่ไม่ว่าจะวัดกี่ครั้งก็ตาม เช่นถ้านำแบบทดสอบไปวัดกับนักเรียนคนเดิมคะแนนจากการสอบทั้งสองครั้งควรมีความสัมพันธ์กันดีเมื่อสอบได้คะแนนสูงในครั้งแรกก็ควรได้คะแนนสูงในการสอบครั้งที่สอง

๓. ความเป็นปรนัยเป็นแบบทดสอบที่มีคำถามชัดเจนเฉพาะเจาะจง ความถูกต้องตามหลักวิชา และเข้าใจตรงกันเมื่อนักเรียนอ่านคำถามจะเข้าใจตรงกันข้อคำถามต้องชัดเจนอ่านแล้วเข้าใจตรงกัน

๔. การถามลึกหมายถึงไม่ถามเพียงพฤติกรรมขั้นความรู้ความจำ โดยถามตามตำราหรือถามตามที่ครูสอนแต่พยายามถามพฤติกรรมขั้นสูงกว่าขั้นความรู้ความจำได้แก่ความเข้าใจการนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินค่า

๕. ความยากง่ายพอเหมาะหมายถึงข้อสอบที่บอกให้ทราบว่ายข้อสอบข้อนั้นมีคนตอบถูกมากหรือตอบถูกน้อยถ้ามีคนตอบถูกมากข้อสอบข้อนั้นก็ง่ายและถ้ามีคนตอบถูกน้อยข้อสอบข้อนั้นก็ยากข้อสอบที่ยากเกินความสามารถของนักเรียนจะตอบได้นั้นก็ไม่มีคามหมายเพราะไม่สามารถจำแนกนักเรียนได้ว่าใครเก่งใครอ่อนในทางตรงกันข้ามถ้าข้อสอบง่ายเกินไปนักเรียนตอบได้หมดก็ไม่สามารถจำแนกได้เช่นกัน ฉะนั้นข้อสอบที่ดีควรมีความยากง่ายพอเหมาะไม่ยากเกินไปไม่ง่ายเกินไป

๖. อำนาจจำแนกหมายถึงแบบทดสอบนี้สามารถแยกนักเรียนได้ว่าใครเก่งใครอ่อนโดยสามารถจำแนกนักเรียนออกเป็นประเภทๆได้ทุกระดับอย่างละเอียดตั้งแต่อ่อนสุดจนถึงเก่งสุด

๗. ความยุติธรรมคำถามของแบบทดสอบต้องไม่มีช่องทางชี้แนะให้นักเรียนที่ฉลาดใช้ไหวพริบในการเดาได้ถูกต้องและไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนที่เกียจคร้านซึ่งดูตำราอย่างคร่าวๆตอบได้และต้องเป็นแบบทดสอบที่ไม่ลำเอียงต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

สรุปได้ว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ที่ดีต้องเป็นแบบทดสอบที่มีความเที่ยงตรงความเชื่อมั่นความเป็นปรนัย ถามลึกมีความยากง่ายพอเหมาะ มีค่าอำนาจจำแนก และมีความยุติธรรม

ชูศรี สุวรรณ^{๑๔}กล่าวไว้ว่า 'แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์' ที่นิยมใช้ มีลักษณะต่างๆ คือ

๑. แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ ประเภทเลือกคำตอบ เป็นแบบทดสอบที่ประกอบด้วยข้อคำถามและกำหนดคำตอบไว้ให้เลือกตอบตามความสามารถและความเหมาะสม ซึ่งจำแนกตามรูปแบบการตอบได้ดังนี้

^{๑๒}สิริพร ทิพย์คง, **หลักสูตรและการสอนคณิตศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : พัฒนาคุณภาพวิชาการ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๕.

^{๑๓}พิเชิต ฤทธิจรูญ, **การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ : ปฏิบัติการวิจัยในชั้นเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๕) หน้า ๑๓๕ – ๑๖๑.

^{๑๔}ชูศรี สุวรรณ, **การทดสอบทางจิตวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๕-๒๐๐.

๑) แบบถูก – ผิด เป็นแบบทดสอบที่กำหนดข้อความให้ผู้รับการทดสอบ พิจารณเลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่งในสองทางเลือก เช่น ถูก – ผิด ใช่ – ไม่ใช่ จริง – ไม่จริง และเห็นด้วย – ไม่เห็นด้วย เป็นต้น นิยมนำไปใช้เพื่อวัดความจำที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เช่น ชื่อบุคคลสถานที่ ปี ที่มีความสำคัญสำหรับเนื้อหาอื่นๆ

๒) แบบจับคู่ แบบทดสอบประเภทนี้ประกอบด้วยคำถามหรือข้อเท็จจริงหรือเงื่อนไข หรือหลักฐานในการพิจารณาซึ่งเขียนเป็นตัวยืนไว้ในสดมภ์ซ้ายมือ โดยมีที่ว่างเว้นไว้ข้างหน้าข้อ เพื่อผู้รับการทดสอบเลือกคำตอบที่เขียนไว้ในสดมภ์ขวามือมาจับคู่กับคำถามให้ สอดคล้องกัน โดยใช้หมายเลขหรือรหัสคำตอบไปใส่ไว้ในที่ว่างหน้าข้อคำถามมักจะใช้วัดระดับการเรียนรู้ขั้นต้น เช่น วัดความจำเกี่ยวกับบุคคลสถานที่ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ความหมายของคำจำกัดความความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ การสร้างแบบทดสอบแบบจับคู่ให้มีมาตรฐานจะทำให้มีโอกาสเดาถูกน้อยกว่าแบบถูก – ผิด เพราะมีหลายตัวเลือกมากกว่า

๓) แบบเลือกตอบ เป็นแบบทดสอบที่ประกอบด้วยข้อคำถามและมี คำตอบให้เลือกตอบหลายคำตอบ เป็นแบบทดสอบที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบันทั่วโลก เพราะสามารถจำแนกระดับความรู้ต่างๆ ได้ดีกว่าแบบทดสอบประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสร้างให้มีมาตรฐานแล้ว แบบทดสอบประเภทนี้จะสามารถวัดระดับการเรียนรู้ในขั้นสูง เช่น ระดับการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผลได้ ในขณะที่แบบทดสอบอื่นๆ วัดได้เพียงระดับความจำ และความเข้าใจหรือวัดระดับการนำไปใช้ได้บ้าง นอกจากนี้ยังตรวจคะแนนได้อย่างเป็นปรนัย โดยเฉพาะในปัจจุบันมีการใช้คอมพิวเตอร์ในการตรวจ ทำให้ตรวจคะแนนได้ง่ายและถูกต้อง

๒.แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ประเภเขียนตอบเป็นข้อสอบที่มีคำถามให้ผู้รับการทดสอบ เขียนตอบ ซึ่งมีลักษณะต่างๆ คือ

๑) แบบเติมคำหรือข้อความแบบทดสอบประเภทนี้มุ่งให้ผู้รับการทดสอบเติมคำ หรือประโยคที่ถูกต้องต่อจากข้อความที่ได้เขียนค้างไว้ เพื่อให้เป็นข้อความที่ถูกต้องครบถ้วนผู้รับการทดสอบต้องเขียนคำตอบเองทั้งหมด และตามปกติจะไม่ให้ตอบเกินกว่าที่ว่างที่ให้มา

๒)แบบเรียงความแบบทดสอบประเภทนี้ให้ผู้รับการทดสอบเรียบเรียงแนวความคิด และความรู้ที่ได้เรียนมา และเรียบเรียงภาษาและผูกเป็นประโยคให้เป็นข้อความที่ชัดเจนแล้วเขียนเป็นคำตอบให้เหมาะสมกับความต้องการของคำถาม ซึ่งการตอบมี ๒ ประเภท คือแบบจำกัดความยาว และแบบไม่จำกัดความยาว

๒.๑.๕ หลักการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สุนันท์ สลโกสม^{๑๕}กล่าวถึงหลักการประเมินผลว่า จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการประเมินผู้เรียนคือเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ การกำหนดมาตรฐาน และกาออกแบบระบบการประเมินควรเป็นผลที่เกิดจากการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถที่แท้จริงออกมาและสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจและความตั้งใจในการเรียนรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักกำกับดูแลและประเมินการเรียนรู้ด้วยตนเองดังนี้

^{๑๕}สุนันท์ สลโกสม, การวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

๑. การวัดความรู้ ทักษะกระบวนการและยุทธศาสตร์ที่ประเมินสอดคล้องตามที่นักเรียนใช้ในกระบวนการเรียนรู้ ตามหลักสูตรและตามประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

๒. การประเมินผลควรอาศัยข้อมูลจากการปฏิบัติภาระงานที่มอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติในที่สุดคล้อยกับงานที่เป็นสภาพจริง และสอดคล้องกับหลักสูตรและแผนการเรียนรู้ในชั้นเรียน

๓. การประเมินและการตัดสินผลการเรียนรู้ใช้ข้อมูลจากผลทดสอบแบบทดสอบมาตรฐาน ประกอบกับผลการเรียนรู้ระหว่างเรียนที่เป็นพฤติกรรมในการเรียนรู้ การปฏิบัติงานและผลงานของผู้เรียน

๔. การประเมินต้องเป็นธรรมกับผู้เรียนทุกคนโดยไม่มีความลำเอียงทางพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภาษา เชื้อชาติ เพศ และภูมิหลังทางผลสัมฤทธิ์

๕. การประเมินในชั้นเรียนควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลระยะยาวสำหรับใช้เป็นหลักฐานการเรียนรู้และการพัฒนาและความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

๖. การประเมินควรรวมถึงการวัดแรงจูงใจเจตคติและจิตพิสัยของผู้เรียนต่อการเรียน

๗. ผลการประเมินควรให้ข้อมูลป้อนกลับอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนผู้เกี่ยวข้อง และการปรับปรุงแผนการเรียนรู้

๘. การวัดผลจากการปฏิบัติงานของผู้เรียนและผลทดสอบวัด ผู้สอนต้องพิจารณาคำตอบที่เป็นไปได้และสมเหตุสมผล และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานที่ผิดพลาดหรือการสอบที่บกพร่องนั้น

๒.๑.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จินตนา ภูขาว^{๑๖} ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทย โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔ MAT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปี การศึกษา ๒๕๕๖ ของโรงเรียนลำสาละ (ราษฎร์บำรุง) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการทดลองและหลังการทดลอง และหาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ.๐๕ รวมทั้งชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔ MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มีประสิทธิภาพ ๘๑.๗๑ / ๘๐.๑๗ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แสดงว่า นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ของตนเองได้ตามศักยภาพ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่มีลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องมีความชัดเจน

จิรพรรณ จิตประสาธ^{๑๗} ได้ทำการศึกษาการใช้ผังความคิดและการบริหารสมองในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เพื่อพัฒนาแผนการสอนที่เน้นผังความคิดและบริหารสมอง กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการ

^{๑๖}จินตนา ภูขาว, “ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทย โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔MAT.”, **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๗), หน้าบทคัดย่อ

^{๑๗}จิรพรรณ จิตประสาธ, “การศึกษาการใช้ผังความคิดและการบริหารสมองในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต”, **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้าบทคัดย่อ.

เรียนก่อนและหลังเรียน จำนวน ๒๒ คน ที่ได้รับจากการเลือกแบบเจาะจงที่ใช้แผนการสอนที่เน้นฝึความคิดและการบริหารสมอง จำนวน ๑๒ แผน จากการวิจัยพบวาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากได้รับการสอนโดยใช้แผนการสอนที่เน้นฝึความคิดและการบริหารสมองสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนที่แสดงออกในด้านปฏิสัมพันธ์ในการทำงานดี มีความเข้าใจและรู้จักแก้ปัญหาในการเรียนมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียน และมีพัฒนาการในการเขียนฝึความคิดดีขึ้นได้พัฒนาแผนการสอนที่เน้นฝึความคิดและการบริหารสมองกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเรื่องแสงทั้งหมด ๑๒ แผน จำนวน ๖๐ คาบ

ประณต เกิดภักดี^{๑๙}ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่องเศษส่วนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดกิจกรรมแบบ ๔ MAT ภายหลังการทดลองพบว่า จากการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดกิจกรรมแบบ ๔ MAT ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผ่องใส ห่อทอง^{๒๐}ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยการสอนแบบพัฒนารายบุคคลที่ร่วมทำงานเป็นคณะกับการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบพัฒนารายบุคคลที่ร่วมกันทำงานเป็นคณะ มีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

อิทธิฤทธิ์ พงษ์ปิยะรัตน์^{๒๑}ได้ศึกษาอิทธิพลปัจจัยด้านนักเรียน ครู โรงเรียนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการศึกษาวิชาคณิตศาสตร์ การวิเคราะห์ห่อภิมานด้วยโมเดลเชิงเส้นตรงระดับลดหลั่นและวิธีของกลาส' ผลการวิจัยพบว่า 'ปัจจัยด้านนักเรียนมีค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์สูงสุดโดยปัจจัยด้านนักเรียนครอบคลุมปัจจัยหลายด้าน เช่น พื้นฐานความรู้เดิม เจตคติต่อผู้สอน เจตคติต่อวิชาที่เรียนความถนัด การสนับสนุนทางการเรียนการศึกษาของผู้ปกครอง อาชีพของผู้ปกครองรายได้ของผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

๒.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน

^{๑๙}ประณต เกิดภักดี, “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง เศษส่วน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยจัดกิจกรรมแบบ ๔ MAT.”, **ปริญญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาณมิตร, ๒๕๔๔), หน้าบทคัดย่อ

^{๒๐}ผ่องใส ห่อทอง, “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยการสอนแบบพัฒนารายบุคคลที่ร่วมทำงานเป็นคณะกับการสอนแบบปกติ”, **ปริญญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาณมิตร, ๒๕๓๘), หน้าบทคัดย่อ

^{๒๑}อิทธิฤทธิ์ พงษ์ปิยะรัตน์, “อิทธิพลปัจจัยด้านนักเรียน ครู และโรงเรียนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ การวิเคราะห์ห่อภิมานด้วยโมเดลระดับลดหลั่นละวิธีการของกลาส”, **ปริญญาครูศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้าบทคัดย่อ

๒.๑ ด้านหลักสูตรสาระการเรียนรู้^{๒๑}

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียนงานที่สำคัญของครูก็คือช่วยนักเรียนแต่ละคนให้เกิดการเรียนรู้หรือมีความรู้และทักษะตามที่หลักสูตรได้วางไว้ ครูมีหน้าที่จัดประสบการณ์ในห้องเรียน เพื่อจะช่วยให้ นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบทเรียน ฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นรากฐานของการสอนที่มีประสิทธิภาพ นักจิตวิทยาที่ยึดถือทางพฤติกรรมนิยม แบ่งพฤติกรรมของมนุษย์ออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) พฤติกรรมตอบสนอง (Respondent Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสิ่งเร้าเมื่อมีสิ่งเร้า พฤติกรรมตอบสนองก็จะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถจะสังเกตได้ ๒) พฤติกรรมโอเปอเรนต์ (Operant Behavior) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลหรือสัตว์แสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมา (Emitted) โดยปราศจากสิ่งเร้าที่แน่นอน และพฤติกรรมนี้มีผลต่อสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีที่อธิบายกระบวนการเรียนรู้ประเภทแรกหรือ Respondent Behavior เรียกว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ระบบการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theory) ส่วนทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้อธิบาย Operant Behavior เรียกว่า Operant Conditioning Theory พื้นฐานความคิด (Assumption) ของทฤษฎีพฤติกรรมนิยม คือ ๑) พฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นโดยการเรียนรู้และสามารถจะสังเกตได้ ๒) พฤติกรรมแต่ละชนิดเป็นผลรวมของการเรียนที่เป็นอิสระหลายอย่าง ๓) แรงเสริม (Reinforcement) ช่วยทำให้พฤติกรรมเกิดขึ้นได้

วัตสัน (J.B. Watson) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นบิดาของจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกกับมนุษย์ โดยศึกษาเรื่องความกลัว ในปี ๑๙๒๐ วัตสันและผู้ช่วยชื่อเรย์เนอร์ ได้เขียนบทความชื่อว่า “Conditioned Emotional Reactions” ซึ่งสรุปผลการทดลองกับทารกอายุประมาณ ๘ - ๙ เดือน ชื่ออัลเบิร์ต (Albert) การทดลองเริ่มโดยผู้วิจัยเคาะแผ่นเหล็กให้เสียงดังขึ้น ให้เสียงดังกล่าวเป็นสิ่งที่เร้าที่ไม่เงื่อนไข (UCS) ซึ่งจะก่อให้เกิดการตอบสนองที่ไม่ต้องการวางเงื่อนไข (UCS) คือ ความกลัว วัตสันและเรย์เนอร์ ได้ใช้หนูขาวเป็นสิ่งที่เร้าที่ต้องวางเงื่อนไข (CS) มาล่อหนูน้อย อัลเบิร์ต ซึ่งชอบหนูขาวไม่แสดงความกลัว แต่ขณะที่หนูน้อยยื่นมือไปจับเสียงเคาะแผ่นเหล็กก็ดังขึ้น ซึ่งทำให้หนูน้อยกลัว ทำคู่กันเช่นนี้เพียงเจ็ดครั้ง ในระยะเวลาหนึ่งสัปดาห์ ปรากฏว่าตอนหลังหนูน้อยเห็นแต่เพียงหนูขาวก็จะแสดงความกลัวทันที

สกินเนอร์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการให้แรงเสริมแบบเป็นครั้งคราวไว้อย่างละเอียด โดยแบ่งการให้แรงเสริมเป็นครั้งคราวออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑) การให้แรงเสริมตามช่วงเวลาที่ไม่แน่นอน (Fixed Interval) ๒) การให้แรงเสริมตามช่วงเวลาที่ไม่แน่นอน หรือไม่สม่ำเสมอ (Variable Interval) ๓) การให้แรงเสริมตามอัตราส่วนที่ไม่แน่นอนหรือคงที่ (Fixed Ratio) ๔) การให้แรงเสริมตามอัตราส่วนที่ไม่แน่นอน (Variable Ratio) ตัวอย่างและแบบแผนของพฤติกรรมสนองตอบของอินทรีย์หรือผู้เรียน ปรากฏตามตารางการให้แรงเสริม สกินเนอร์ มีความเชื่อมั่นว่าแรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญในการ

^{๒๑} สมชาย บุญสุน, ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๕๔), หน้า ๑๕-๑๖.

เปลี่ยนพฤติกรรม หรือการเรียนรู้ของนักเรียน ฉะนั้นครูที่ดีจะต้องสามารถจัดสภาพของการเรียนการสอน เพื่อให้ให้นักเรียนได้รับแรงเสริมเมื่อการเรียนรู้ได้เกิดขึ้น พฤติกรรมใดที่ได้รับแรงเสริม พฤติกรรมนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งที่นักเรียนเรียนรู้ พฤติกรรมใดที่ไม่ได้รับแรงเสริมแม้ว่าจะเน้นสิ่งที่ครูต้องการให้เกิด ก็จะไม่อยู่นานคงทน หลักสำคัญของการใช้แรงเสริมในการสอนมีดังต่อไปนี้

๑) ครูจะต้องทราบว่าพฤติกรรมของนักเรียนที่แสดงว่านักเรียนเรียนรู้แล้วมีอะไรบ้างและให้แรงเสริมพฤติกรรมนั้นๆ

๒) ตอนแรก ๆ ครูควรจะให้แรงเสริมทุกครั้งที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา แต่ตอนหลังใช้แรงเสริมเป็นครั้งคราว(Intermittently) ได้

๓) ถ้าจำเป็นสำหรับนักเรียนบางคนในการเปลี่ยนพฤติกรรม ครูอาจจะใช้แรงเสริมที่เป็นขนมหรือรางวัลที่เป็นสิ่งของ หรือสิ่งที่จะเอาไปแลกเป็นของรางวัลได้ (Token)

๔) ครูจะต้องระวังไม่ให้แรงเสริม เมื่อนักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

๕. สำหรับพฤติกรรมที่ซับซ้อน หรือการเรียนรู้ที่ซับซ้อน ครูควรจะใช้หลักการดัดพฤติกรรม (Shaping) คือให้แรงเสริมกับพฤติกรรมที่นักเรียนทำได้ใกล้เคียงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามลำดับขั้น (Successive Approximation)

๖) ค่อยๆ ลดสัญญาณบอกแนะหรือการชี้แนะลงเมื่อเริ่มเห็นว่าไม่จำเป็น

๗) ค่อยๆ ลดแรงเสริมแบบให้ทุกครั้งลง เมื่อเห็นว่าผู้เรียนกระทำได้แล้ว และผู้เรียนเริ่มแสดงว่ามีความพึงพอใจซึ่งเป็นแรงเสริมด้วยตนเองจากการทำงานนั้นได้

ฮัสซุเบล ได้แบ่งการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมายออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) Subordinate learning เป็นการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย โดยใช้ Derivative หรือ Correlative Subsumption กระบวนการ Derivative Subsumption เป็นการที่เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ใหม่กับหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่เคยเรียนรู้แล้ว ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนเรียนรู้ว่าสัตว์มีปีกบินได้ ถ้ามีคนบอกว่า นกบินได้ ก็ไม่ต้องเรียนรู้โดยการท่องจำอย่างไม่คิดว่าเป็นสัตว์มีปีก (บินได้) และสามารถดูซึมเข้าในโครงสร้างสติปัญญาที่มีอยู่แล้วอย่างมีความหมาย สำหรับกระบวนการ Correlative Subsumption หมายถึงการเรียนรู้อย่างมีความหมาย เกิดจากการขยายความ หรือปรับความรู้เดิมให้มีสัมพันธ์กับความรู้ใหม่ ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนอาจจะมีความรู้เดิมว่า รูปสามเหลี่ยมเป็นรูปที่มีด้านสามด้าน หนึ่งราบและปิด และเมื่อผู้เรียนต้องเรียนความรู้รวบยอดใหม่ เช่น สามเหลี่ยมด้านเท่า ผู้เรียนจะเข้าใจด้วยการขยายความจากความรู้เดิมเกี่ยวกับลักษณะของสามเหลี่ยม จึงเชื่อมโยงความคิดรวบยอดสามเหลี่ยมด้านเท่าให้เข้ากับโครงสร้างปัญญาที่มีอยู่

๒) Superordinate Learning เป็นการเรียนรู้โดยการใช้อธิบาย ผู้เรียนอาจจะจัดกลุ่มสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ให้เข้ากับความคิดรวบยอดที่กว้างและคลุมความคิดรวบยอดที่เรียนใหม่ เป็นต้นว่า เด็กที่เริ่มเรียนสีต่างๆ เช่น สีฟ้า สีเหลือง สีแดง สีเขียว ว่าเป็นสีต่างๆ แต่รวมสีต่างๆ เหล่านี้ให้อยู่ใต้ความคิดรวบยอด “สี” หรืออาจจะรวมสัตว์ต่างๆ เช่น หนู สุนัข หมี ว่าเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม

๓) Combinatorial Learning การเรียนรู้ประเภทนี้หมายถึงการเรียนรู้หลักการกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เชิงผสมในวิชาคณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ โดยให้เหตุผลหรือจากการสังเกต ตัวอย่างเช่น การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักและระยะทางในการที่ทำให้ไม้กระดานหกกระดกขึ้นลง ฮัสซุเบลถือว่า Advance Organizers มีความสำคัญมากเพราะเป็นวิธีการสร้างการเชื่อมช่องว่างระหว่างสิ่ง

(ความรู้) ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้แล้วกับสิ่ง (ความคิดรวบยอดใหม่) ที่จำเป็นจะต้องเรียนรู้เพื่อผู้เรียนจะได้มีความเข้าใจเนื้อหาของหน่วยเรียนใหม่และช่วยความจำได้ดีขึ้น ฉะนั้นผู้สอนควรจะใช้เทคนิค Advance Organizers ช่วยผู้เรียนในการเรียนรู้ทั้งประเภทการรับอย่างมีความหมายและการค้นพบอย่างมีความหมาย ทฤษฎีการเรียนรู้ของออสซูเบล เป็ทฤษฎีปัญญานิยม เน้นความสำคัญของครู คือว่าครูมีหน้าที่ที่จะจัดเรียบเรียงความรู้อย่างมีระบบ และสอนความคิดรวบยอดใหม่ที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้

สรุปว่า หลักสูตรสาระการเรียนรู้ มีเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับ การเรียนรู้ได้เหมาะสมกับชั้นปี มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนานิสิต ให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุข แต่ละระดับชั้นมุ่งพัฒนานิสิตให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิตมีสาระสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้นิสิตรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอ และมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมของนิสิตในการศึกษาแต่ละชั้นปี

๒.๒.๒ ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษามุ่งเน้นในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพมากขึ้นตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสอนอยู่ในแต่ละสถาบัน แต่ในขณะเดียวกันนักการศึกษาหลายท่านก็พยายามเน้นให้เห็นความสำคัญของวิชาศึกษาทั่วไปการจัดการศึกษาทั่วไปในระดับปริญญาตรีมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บัณฑิตมีความสมบูรณ์ทั้งในแง่ความเป็นคน (Manhood) และกำลังคน (Manpower) ดังนั้นจุดมุ่งหมายของวิชาการศึกษาทั่วไปสรุปได้ ๓ ประการ^{๒๒} คือ

๑) เพื่อให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับทุกคนคือ ให้การศึกษาทั่วไปเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการเป็นพลเมืองดี

๒) เพื่อเพิ่มพูนความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ให้ผู้เรียนได้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและช่วยทำให้สังคมให้เจริญรุ่งเรือง สามารถนำความรู้ไปใช้ เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

๓) เพื่อช่วยพัฒนาบุคลิกภาพและอุปนิสัยมุงที่จะช่วยให้คนที่สมบูรณ์ขึ้นมีบุคลิกภาพทัศนคติและอุดมคติเหมาะสมกับการเป็นปัญญาชน

จากผลการสรุปการสังเคราะห์เอกสารเรื่องรูปแบบการจัดวิชาศึกษาทั่วไปของสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะดังนี้^{๒๓}

๑. มีความรู้กว้างในสาขาวิชาต่างๆ มองเห็นความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องประสานกันของสาขาวิชาต่างๆ

๒. มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยใช้ภาษาไทยได้เป็นอย่างดี และใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสาร

^{๒๒} ประทีป เมธาคุณวุฒิ, **หลักสูตรอุดมศึกษา: การประเมินและการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : นิธิอินโดเวอร์ไอซิ่ง กรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า ๕.

๓. ให้มีปัญญารู้จักคิด วิเคราะห์ วิวิจารณ์ มีความคิดริเริ่ม รักความก้าวหน้า มองเห็นการณ์ไกลอย่างมีโลกทัศน์ และเป็นตัวของตัวเอง

๔. รู้จักตนเอง เข้าใจสังคม มองเห็นปัญหาในสังคมพร้อมที่จะรับผิดชอบ และแก้ไขปัญหาของตนเองและผู้อื่นได้เหมาะสม และสามารถดำรงตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๕. เห็นคุณค่าและสุนทรีย์ในศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีไทย

๖. มีความเป็นไทย มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๒๔}ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

๑. แต่ละสถาบันต้องกำหนดเป้าหมาย และภารกิจที่ชัดเจนตามความพร้อม และความเชี่ยวชาญเฉพาะของแต่ละสถาบัน ทั้งนี้สถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนต้องแสวงหาวิธีการจัดการศึกษาและยุทธศาสตร์ที่จะสามารถเข้าถึงผู้เรียนได้มากที่สุด

๒. การพัฒนาหลักสูตร ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและพิจารณาถึงความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ธุรกิจอุตสาหกรรม สารของหลักสูตร นอกจากมุ่งพัฒนาบัณฑิตอย่างสมดุลทั้งความรู้ ความสามารถ และความดีงามแล้ว ยังต้องมุ่งเน้น การพัฒนาวิชาการวิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

๓. รูปแบบการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ต้องมีความหลากหลายตามความต้องการของผู้เรียน โดยไม่จำกัดวัน เวลา สถานที่ เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (Life -long) โดยนอกจากจะจัดภายในสถาบันอุดมศึกษาแล้ว จะต้องพัฒนารูปแบบให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายขึ้น อาทิ การจัดร่วมกับสถานประกอบการในโปรแกรมพิเศษประเภทต่างๆ เป็นต้น

๔. การจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมต้องยึดผู้เรียนเป็นหลักโดยคณาจารย์ หรือผู้สอนควรทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

๕. ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงและเพื่อสร้างบัณฑิตที่พึงประสงค์ มีความใฝ่รู้ สามารถคิดวิเคราะห์ วิวิจารณ์ ริเริ่มสร้างสรรค์มีความรับผิดชอบและมีคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่กับความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่างๆ

๖. ให้มีการกำหนดมาตรฐานหลักสูตรโครงสร้างหลักสูตรการรับรองหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละประเภทที่เป็นมาตรฐานเดียวกันสำหรับอุดมศึกษาแต่ละระดับ

๗. ให้ความสำคัญกับการลงทุนเพื่อการวิจัย สร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ

๘. ปรับระบบการประเมินและวัดผลการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยพิจารณาจากคุณภาพชีวิต การสังเกตพฤติกรรม การร่วมกิจกรรมควบคู่กับการทดสอบตามความเหมาะสม

๙. นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการ ทั้งเพื่อพัฒนาคุณภาพการพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนและกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

^{๒๔}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พ.ศ.

๒๕๔๕-๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

อมรชัย ตันติเมธ และคณะ^{๒๕} ได้กล่าวว่า เทคนิคและวิธีการสอนส่วนใหญ่ที่ใช้นั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาวิชา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่นวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ หากสอนเกี่ยวกับทฤษฎี เนื้อหาต่างกันส่วนมาจะใช้วิธีการแบบบรรยาย การอภิปรายการศึกษาค้นคว้าทำรายงาน การสาธิต การใช้ของจริงปฏิบัติการในสภาพการณ์จริง การสอนสำหรับผู้เรียนจำนวนมากๆ ได้อาศัยสื่อการสอนบางอย่างเช่น โทรทัศน์วงจรปิด เทป วิดีโอและโทรทัศน์ เมื่อต้องการสอนเกี่ยวกับวิชาทักษะ ได้มีการทดลองการสาธิต การปฏิบัติจริง ทำแบบฝึกหัด เพื่อฝึกฝนให้มีทักษะในแต่ละด้าน แต่วิธีการดังที่กล่าวมาแล้ว การบรรยายจะเป็นสิ่งที่นิยมใช้มากที่สุด

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา^{๒๖} ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับอุดมศึกษาไว้ว่ามีลักษณะเฉื่อยชา รอรับอย่างเดียวเป็นส่วนใหญ่ เรียนเพื่อเกรด ต้องการจบเร็วๆ การเรียนเป็นงานประกอบ เพราะชอบทำกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมของนักศึกษา นักศึกษาคงมักชอบทำกิจกรรมมาก นักศึกษามหาวิทยาลัยมักทำกิจกรรมมากในปีที่ ๒ และได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา ไว้ดังนี้

๑. การเรียนการสอนควรแตกต่างกันตามลักษณะวิชาชีพและสภาพของกลุ่มของนักศึกษา
๒. ควรมี Pretest เพื่อดูว่านักศึกษามีความสนใจด้านใดเพื่อแบ่งกลุ่มและจัดการเรียนการสอน
๓. ควรสนับสนุนให้อาจารย์วิเคราะห์วัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่สอนมีการประเมินผลว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และควรเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมด้วย
๔. อาจารย์ควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมเสริมหลักสูตร
๕. การจัดหลักสูตรควรให้มีวิชาบังคับเกี่ยวกับการสร้างคุณธรรมที่ดีแก่นักศึกษา
๖. ควรมีวิชาเลือกให้สอดคล้องกับความต้องการผู้เรียน
๗. ระบบอาจารย์ที่ปรึกษาควรจัดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด
๘. ควรใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในประเทศให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

สรุปว่า การเรียนการสอน มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์การเรียนรู้เนื้อหาสาระในการสอนได้เหมาะสมกับเวลาเรียน อาจารย์ก่อนมาสอนได้ทำแผนการสอนล่วงหน้า ได้เตรียมบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้วางแผนการสอนตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดให้ได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกครั้งที่จะสอนเป็นอย่างดี ได้รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองในการสอนเป็นอย่างดี และจัดการเรียนรู้โดยให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องและนอกห้องเรียน

^{๒๕}อมรชัย ตันติเมธ และคณะ, “เทคนิคและกระบวนการในการสอนระดับอุดมศึกษา.” ในรายงานการประชุมทางวิชาการ เรื่อง การพัฒนาการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓-๒๐.

^{๒๖}วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, “ลักษณะและธรรมชาติของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา”. ในรายงานการประชุมทางวิชาการ เรื่องการพัฒนาการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๘-๙.

๒.๒.๓ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึงการดำเนินการต่างๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครูและนักเรียนเช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้าอภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิตการปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่^{๒๗}

ทัศนีย์ ศุภเมธี^{๒๘} ได้ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้กระทำให้ขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมายนักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

วไลพร คุณทัตย์^{๒๙} ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒^{๓๐} ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยถือว่าเป็นธงนำ หรือหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาซึ่งคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ได้ระบุสาเหตุที่ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนไว้ว่า คนทุกวัยตั้งแต่เกิดจนจบมหาวิทยาลัย เรียนแต่วิชารู้แต่หนังสือ ถูกล้อมกรอบด้วยตารางสอนและห้องเรียน การพัฒนาคนจึงไม่เอื้อให้มีคุณสมบัติมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง มุ่งทำงาน ขาดชีวิต วิธีการเรียนการสอนไม่เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาในด้านการคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็นและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนขาดคุณลักษณะข้างสงสัย และใฝ่หาคำตอบ ยังเน้นการสอนหนังสือมากกว่าการสอนคนนอกจากนั้นยังขาดการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย ครูยังเป็นผู้มีอำนาจในชั้นเรียน ครูยังคงยึดมั่นว่าตนเองเป็นผู้รู้มากที่สุด ถูกที่สุด และมีอำนาจมากที่สุดในการบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีหน้าที่รับและปรับตัวให้สอดคล้องกับเนื้อหาความรู้และวิธีการของครู สถานศึกษาจึงไม่เป็นโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน แต่เป็นโรงสอน กระบวนการเรียนรู้เป็นความทุกข์ข้อบ่งชี้ น่าเบื่อหน่าย ทั้งพ่อแม่ครู นักเรียน ยึดหลักสูตรเป็นเกณฑ์ เนื้อหาสาระทั้งหมดการสอบและคะแนนสอบ เป็นสิ่งพิพากษาความสำเร็จ ทุกคนจึงเครียด ขาดความสุขในการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ หมวด ๔ แนวทางการจัดการศึกษามาตรา ๒๔ จึงได้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดไว้ว่า “ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการ

^{๒๗} กรมวิชาการ, คู่มือการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

^{๒๘} ทัศนีย์ ศุภเมธี, พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

^{๒๙} วไลพร คุณทัตย์, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๑๙.

^{๓๐} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้, ๒๕๔๓), หน้า ๒-๓.

ปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ ด้านต่างๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้ สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมสื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้ เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานการณ์” ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ควรคำนึงถึง ประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้^{๓๑}

๑. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด สมรรถนะของมนุษย์ประกอบด้วยเชลสมอง ประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้ เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกสิ่งรอบตัว มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ต้องอาศัยสมองและ ระบบประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ ซึ่งรับรู้ความรู้สึกจากอวัยวะรับรู้คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างสมอง (Head) จิตใจ (Heart) มือ (Hand) และสุขภาพองค์รวม (Health)

๒. ความหลากหลายของสติปัญญา คนแต่ละคนมีความสามารถหรือความเก่งแตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้าง ความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด การจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่ง / ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็ม ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายด้าน

๓. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ และเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

(๑) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้ พัฒนาเต็มความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์ และทักษะต่างๆ

(๒) ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยา ศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับ ชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

(๓) กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเองครู ทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรมและประเมินผล

อารมณ์ ใจเที่ยง^{๓๒} ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีต่อการเรียนรู้ ไว้หลายประการ ดังนี้

๑. กิจกรรมช่วยเร้าความสนใจของเด็ก

๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ

^{๓๑} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด, หน้า ๑๐-๒๐.

^{๓๒} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒-

๓. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในบทบาทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้ง ความงามในเรื่องต่าง ๆ

วิชัย วงษ์ใหญ่^{๓๓} ที่กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรคำนึงถึงองค์ประกอบ

พื้นฐานทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน ๓ ประการ คือ การสำรวจ การบูรณาการ และการถ่ายโยงความรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ขั้นการสำรวจในประสบการณ์เรียน สิ่งที่น่าเสนอควรจะคำนึงว่าผู้เรียนแต่ละคนต้องการใช้เวลา ส่วนผู้สอน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อการเรียนรู้ทางจิตวิทยาที่สำคัญ ควรให้ออกาสผู้เรียนได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาการเรียนรู้ การค้นพบด้วยตนเองจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่า การเรียนที่เกิดขึ้นจะมีความหมายสำหรับผู้เรียน

๒. ขั้นการสร้างบูรณาการ จะเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากขั้นของการสำรวจได้รวบรวมดูตดูซึมข้อมูล สถานการณ์ เงื่อนไขจากสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งการดูดซึมนั้นมีการปรับตัวอย่างสมดุล การเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมและพร้อมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ สร้างสรรค์และการแก้ปัญหาต่อไป

๓. ขั้นการถ่ายโยงความรู้ เป็นความสามารถที่ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมออกมาไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ ค่านิยม มาประยุกต์ใช้แสวงหาความรู้ต่อไปอย่างเป็นธรรมชาติ มีการจัดระบบ เรียบเรียงความรู้ความคิดไว้อย่างมีขั้นตอนการจัดประสบการณ์เรียนนั้น ควรพิจารณาถึงความต่อเนื่อง การเรียงลำดับอย่างมีขั้นตอน เพื่อชี้ทางให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการต่อไปหลักในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ควรพิจารณา สิ่งต่อไปนี้

๑) จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้แต่ละข้อนั้น ผู้เรียนควรมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดพฤติกรรมตามที่ได้ระบุไว้ในจุดประสงค์

๒) ประสบการณ์เรียนที่จัดขึ้น ควรจะเป็นสิ่งที่พึงพอใจของผู้เรียนในการที่จะฝึกปฏิบัติและสอดคล้องสัมพันธ์กับจุดประสงค์การเรียนรู้

^{๓๓}วิชัย วงษ์ใหญ่, *กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

๓) ประสบการณ์เรียนที่จัดให้นั้น จะต้องอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน

๔) ประสบการณ์เรียนควรมีรูปแบบหลาย ๆ อย่าง ซึ่งอาจจะนำมาสู่การบรรลุจุดประสงค์การเรียนเพียงข้อเดียวก็ได้ และในทำนองเดียวกัน ประสบการณ์อย่างเดียวนำไปสู่ผลหลายอย่างก็ได้

๕) การจัดประสบการณ์เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้แสดงออกโดยไม่มีความรู้สึกว่าเป็นการบังคับ เพราะถ้ามีการบังคับน้อย ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มาก

๖) การพิจารณาการจัดประสบการณ์เรียน ควรคำนึงถึงความสัมพันธ์เกี่ยวกับเวลาและเนื้อหาที่เป็นความสัมพันธ์ทางด้านตั้งและทางด้านนอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการ ภายหลังจากที่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียน

บุญชม ศรีสะอาด^{๓๔} ได้กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์จากการใช้เนื้อหาเป็นสื่อ มีหลายแบบ ดังนี้

๑. แบบใช้โสตทัศนศึกษา (Audio-visual approach) เป็นวิธีช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยใช้โสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ช่วย เช่น ใช้โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียงสไลด์ फिल्मสตริป รูปภาพ หุ่นจำลอง ของจริง เป็นต้น

๒. แบบเอกัตภาพ (Individualized approach) เป็นการจัดการเรียนการสอนเน้นรายบุคคล เช่น อาจให้ศึกษาจากบทเรียนโปรแกรม บทเรียนโมดูล หรือคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

๓. แบบเรียนด้วยตนเอง (Self-study approach) เป็นแบบที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้แนะนำอยู่ห่างๆ

๔. แบบใช้การฝึกหัด (Drill-and-practice approach) เป็นแบบที่ต้องให้ผู้เรียนทำการฝึกหัดจนเกิดทักษะ สามารถปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติ มักเริ่มต้นด้วยการให้เห็นตัวอย่างก่อนแล้วให้ผู้เรียนฝึกหัดไปเรื่อยๆ จนเกิดทักษะและทำได้โดยอัตโนมัติ

๕. แบบใช้กิจกรรม (Activity-oriented approach) เป็นแบบที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ตัวอย่างกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การสาธิต เป็นต้น

๖. แบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry approach) เป็นแบบที่ให้ผู้เรียนคิดค้นหาคำตอบต่างๆ จากการใช้คำถามที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสังเกต คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผลและตัดสิน

๗. แบบใช้การแก้ปัญหา (Problem-solving approach) เป็นแบบที่เน้นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เผชิญกับปัญหา และคิดค้นหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ

เป็รื่อง กิจรัตน์^{๓๕} ได้กล่าวถึงหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

๑. กิจกรรมการเรียนทุกกิจกรรม ต้องสอดคล้องกับจุดหมายการเรียนรู้ และกิจกรรมต้องเป็นสื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดหมาย

^{๓๔}บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๓๕}เป็รื่อง กิจรัตน์, การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับอุตสาหกรรมศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๗-๑๕๘.

๒. การจัดลำดับกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเป็นไปตามลำดับขั้นการเรียนรู้ทั้งสามด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรจัดตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้การเรียนรู้ต่อเนื่อง และกิจกรรมควรสืบเนื่องจากความรู้ที่ดำเนินการมาก่อน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรจัดลำดับจากรูปธรรมไปหานามธรรม จากประสบการณ์ที่ใกล้ตัวไปหาประสบการณ์ที่ไกลตัว และจากกระบวนการคิดและการทำงานง่าย ๆ ไปสู่เหตุผลที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมมากขึ้น

๔. กิจกรรมการเรียนรู้ควรเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของนักเรียน

๕. กิจกรรมการเรียนรู้ต้องท้าทายนักเรียน และอยู่ในวิสัยที่นักเรียนจะกระทำได้นอกจากนั้นยังเอื้อให้นักเรียนได้นำสิ่งที่เรียนในสถานการณ์หนึ่งไปปรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้ทำให้การเรียนรู้ต่อเนื่อง สามารถอธิบายสิ่งใหม่ คาคณะและพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ในโรงเรียนได้

๖. กิจกรรมการเรียนรู้ควรมุ่งพัฒนาการคิดวิเคราะห์ ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล คิดแบบสืบสวนสอบสวน รู้จักแก้ปัญหาตามแนวทางของตนเอง มาประกอบกิจกรรม

๗. กิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีลักษณะเปิดกว้างแก่นักเรียนที่มีความแตกต่างกัน กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรมีความยืดหยุ่น ทั้งด้านเนื้อหาและความคิด ครูควรคำนึงเสมอว่า ในสภาพสังคมปัจจุบันคำตอบที่ถูกต้องอาจไม่มีเพียงคำตอบเดียวเท่านั้น การยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น จะทำให้นักเรียนมีโอกาสดำเนินการศึกษาอย่างมีเหตุผล และมีความคิดสร้างสรรค์ด้วย

สรุปว่า กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ อาจารย์ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นให้นิสิตศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องโดยใช้กระบวนการสอนโดยให้นิสิตได้เรียนรู้ กิจกรรมที่หลากหลายมีการจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการจำลองเหตุการณ์ให้นิสิตแก้ปัญหาตามสถานการณ์พร้อมทั้งจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมที่ดีงามเปิดโอกาสให้นิสิตซักถามปัญหาและแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนได้ซึ่งสามารถนำความรู้ที่อาจารย์จัดกิจกรรมการสอนไปประยุกต์ใช้จริงได้อย่างหลากหลาย และได้เสนอแนะให้นิสิตจัดกิจกรรมเสริมในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒.๒.๔ ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้น หากอาจารย์รู้จักนำสื่อและอุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในการสอน การใช้อุปกรณ์การสอนจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองระหว่างอาจารย์และนักศึกษามากขึ้น ทำให้บทเรียนมีความน่าสนใจ สนุกสนาน และเสริมความเข้าใจในบทเรียนได้ด้วยการประยุกต์เอาเทคนิค วิธีการ แนวความคิด วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งต่างๆ ตลอดจนการนำหลักการที่ดีงามทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ เพื่อการออกแบบและส่งเสริมระบบการเรียนการสอนขึ้นโดยเน้นที่วัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่สามารถวัดได้อย่างถูกต้องแน่นอน มีการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนมากกว่ายึดเนื้อหาวิชา มีการใช้การศึกษาเชิงปฏิบัติโดยผ่านการวิเคราะห์และการใช้สื่อดิจิทัลอุปกรณ์ รวมถึงเทคนิคการสอนโดยใช้อุปกรณ์ต่างๆ มากมายเช่น เครื่องคอมพิวเตอร์สื่อ

การสอนต่างๆ ในลักษณะของสื่อประสม และการศึกษาด้วยตนเอง^{๓๖} การใช้สื่อการเรียนการสอน มีขอบข่ายถึงเรื่องสำคัญๆ ๓ ประการ คือ

๑. การนำเอาเครื่องมือและอุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งได้แก่การนำเครื่องกลไกทั้งหลายมาใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนขึ้น เช่นเครื่องฉายสไลด์เครื่องฉายภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง วิทยูและโทรทัศน์ เครื่องช่วยสอน เป็นต้น

๒. การผลิตวัสดุ ได้แก่ การนำเอาวัสดุการสอนต่างๆ เช่น แผนภูมิ รูปภาพภาพโฆษณามาใช้ตลอดจนการผลิตตำรา แบบเรียน เอกสาร วัสดุ สิ่งพิมพ์อื่นๆ และแบบเรียนสำเร็จรูป เป็นต้น

๓. การใช้เทคนิคและวิธีการใหม่ๆ นอกจากการใช้เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ดังกล่าวแล้ว เทคโนโลยีการศึกษายังมีขอบข่ายครอบคลุมถึงการใช้เทคนิค และวิธีการใหม่ ๆ ในการเรียนการสอนด้วย เช่น ชุดการเรียนการสอน ศูนย์การเรียน การเรียนการสอนแบบไม่แบ่งชั้น การสอนเป็นคณะ การจัดตารางสอนแบบยืดหยุ่น เป็นต้น

Markert^{๓๗} ได้ให้ความหมายของเทคโนโลยีการศึกษาไว้ในที่นี้เป็น ๒ แนวคิดตามพัฒนาการของสาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา ได้แก่ แนวคิดทางด้านกายภาพและแนวคิดทางด้านพฤติกรรม๑. แนวคิดทางด้านกายภาพ หมายถึง การประยุกต์ของวิทยาศาสตร์กายภาพและเทคโนโลยีวิศวกรรม ได้แก่ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ เช่นเครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง โทรทัศน์ วิทยู เป็นต้น แนวคิดนี้จะมองสื่อสอนต่างๆ เป็นสื่อช่วยในการสอน และเน้นทางด้านผลหรือประสิทธิภาพของเครื่องมือ และวิธีการมากกว่าลักษณะของผู้เรียนเองหรือลักษณะของเนื้อหาวิชา

๒. แนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ เป็นการศึกษาพฤติกรรมของคนโดยเน้นทางด้านมนุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา ซึ่งเรียกรวมกันว่า พฤติกรรมศาสตร์ การประยุกต์แนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ในการเรียนการสอนเป็นลักษณะพื้นฐานของเทคโนโลยีการสอน (Instructional technology) การศึกษาควรจะเน้นกระบวนการ หรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยความรู้ทางจิตวิทยา มานุษยวิทยา และสังคมวิทยารวมถึงการประยุกต์ความรู้ทางวิศวกรรม เศรษฐศาสตร์ และตรรกวิทยา

วิลโล ดั้งทตส์วีสต์^{๓๘} ให้ความคิดเห็นไว้ว่า การใช้สื่อ หรือโสตทัศนอุปกรณ์ในการสอน จะทำให้อาจารย์สามารถสอนได้ครอบคลุมเนื้อหา และผู้เรียนสามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งซึ่งจึงพอจะสรุปประโยชน์ของสื่อการสอนที่มีต่อการเรียนการสอนเป็นข้อหลัก ๆ ดังนี้

๑. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความคิดรวบยอดเดียวกัน เกิดความหมายชัดเจนแก่นักศึกษา
๒. ช่วยให้เรียนรู้ได้มากในเวลาที่มีจำกัด

^{๓๖} กิดานันท์ มะลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๕.

^{๓๗} Markert, Linda Rae, Contemporary technology : Innovations, issues, and perspectives, (Illinois : The Goodheart, Willcox Company, ๑๙๘๙), p. ๓๗.

^{๓๘} วิลโล ดั้งทตส์วีสต์, สภาพแวดล้อมของวิทยาลัยพยาบาลตำรวจในทัศนะของอาจารย์และนักศึกษาพยาบาล, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

๓. ช่วยเพิ่มความสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นศูนย์รวมความสนใจ ทำให้นักศึกษามีความอยากร้อยากเห็นมากขึ้น และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๔. ช่วยเพิ่มพูนความจำ
๕. ช่วยส่งเสริมความคิด การแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษา
๖. ช่วยจัดปัญหาในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่มีข้อจำกัดต่างๆ เช่น ทำสิ่งซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น

๗. ช่วยจัดระบบและเรียงลำดับข้อมูล ทำให้สะดวกในการใช้ เช่นฟิล์ม คอมพิวเตอร์

๘. ช่วยให้นักศึกษาประสบความสำเร็จในการเรียน และการสอบง่ายขึ้น

สรุปว่า การใช้สื่อการเรียนการสอน มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ อาจารย์ใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ ใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนทำให้เข้าใจง่าย นำสื่อที่อยู่ในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือห้องเรียนมาใช้อย่างเหมาะสมกับรายวิชา นิยมนำความรู้จากสื่อการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง

๒.๒.๕ ด้านการวัดผลและประเมิน

กังวล เทียนกัณฑ์เทศน์^{๓๙}กล่าวว่า การวัดผล หมายถึงกระบวนการบอกปริมาณหรือคุณภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ใดๆ ที่ตกลงกันไว้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของสิ่งที่วัด และวัตถุประสงค์ของการวัด

ชูชัย สมितिไกร^{๔๐}ได้ให้ความหมายของ การวัดหรือการวัดผล คือการกำหนดตัวเลขให้แก่คุณลักษณะ (Attribute) ของบุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์ เพื่อสะท้อนระดับความมากน้อยของคุณลักษณะที่วัดตามกฎ (Rule) ที่กำหนดไว้

วาสนา ประवालพฤกษ์^{๔๑}กล่าวว่า การวัดผล คือกระบวนการที่จะกำหนดปริมาณของสิ่งที่ต้องการวัดออกมาเป็นจำนวนหรือตัวเลข ซึ่งใช้แทนคำอธิบายคุณลักษณะที่กำลังวัด โดยจะอธิบายลักษณะของบุคคลให้อยู่ในรูปของระดับของคุณลักษณะนั้นแบบต่อเนื่อง

วนิดา เดชตานนท์^{๔๒}กล่าวว่าการวัดผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนด หรือหาจำนวนปริมาณอันดับแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือแทนพฤติกรรม ความสามารถของบุคคลโดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัดผลการวัดจะอยู่ในรูปของ ตัวเลขหรือคะแนน หรือบรรยายลักษณะสิ่งนั้น ทำให้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่วัดว่า มีจำนวนหรือปริมาณเท่าใด หรือมีลักษณะอย่างไร เช่น กระดาน

^{๓๙}กังวล เทียนกัณฑ์เทศน์, การวัด การวิเคราะห์ การประเมินทางการศึกษาเบื้องต้น,(กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖

^{๔๐}ชูชัย สมितिไกร, การสรรหา การคัดเลือก และการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๔๑}วาสนา ประवालพฤกษ์, คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เรื่อง “หลักการและเทคนิคการประเมินทางการศึกษา”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๔๒}วนิดา เดชตานนท์, การประเมินผลการเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาทดสอบและวิจัย การศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐), หน้า ๔-๒๐.

ด้ายยาว ๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร เด็กชายน้อย ได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์ ๓๐ คะแนน เด็กชายนิคติด กระดุมเสื้อได้ เด็กหญิงแดงเขียนหนังสือตัวบรรจง เป็นต้น๓๕

สมบุรณ์ ตันยะ^{๓๓} กล่าวว่า การวัดผล หมายถึงกระบวนการในการกำหนดหรือหาจำนวน ปริมาณ อันดับ หรือรายละเอียดของคุณลักษณะหรือพฤติกรรมความสามารถของบุคคล โดยใช้เครื่องมือเป็นหลักในการวัดกระบวนการดังกล่าว จะทำให้ได้ตัวเลขหรือข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ที่ใช้แทน จำนวนและลักษณะที่เกิดขึ้น ซึ่งการวัดผลต้องดำเนินการอย่างมีขั้นตอนเป็นระเบียบแบบแผน มีเครื่องมือ มีผลการวัดเป็นตัวเลขหรือเป็นรายละเอียดที่จะนำไปใช้ในการบรรยาย บอกจำนวน หรือ ระดับของสิ่งที่ถูกวัด

อำภา บุญช่วย^{๓๔} กล่าวว่า การประเมินผล คือ การนำผล ที่วัดได้มาหาคุณค่า การประเมินผล ควรจะรวมถึงการวิเคราะห์จุดหมายที่ตั้งไว้ วิธีการที่ได้ใช้ไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตลอดจนพิจารณา ถึงปริมาณของคุณสมบัติที่วัดได้ เช่น เก่งหรือไม่เก่ง ดีหรือไม่ดี

สรุปลได้ว่า การวัดผลและประเมินผล มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ อาจารย์มีการประเมินผลนิสิต โดยสอบวิชาพระพุทธศาสนาระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามให้แสดงความคิดเห็นแจ้งผลการ ประเมินให้นิสิตทราบทุกครั้ง เน้นการประเมินตามสภาพจริงที่สอน และนิสิตได้นำผลการประเมินของ อาจารย์ไปแก้ไขปรับปรุงการเรียนของตนเองอย่างต่อเนื่อง อาจารย์ใช้การส่งเกรดรวมทั้งอาจารย์ แบ่งกลุ่มให้นิสิตทำงานเพื่อประเมินการทำงานเป็นทีม ซึ่งการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ของนิสิตสอดคล้องกับแผนการเรียน

๒.๒.๖ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๑) การจัดการเรียนการสอนมโนทัศน์

จอยส์และ วิลส์ ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์นี้ขึ้นโดยใช้แนวคิดของ บรูเนอร์ กูตันาว และออสติน เกี่ยวกับการเรียนรู้มโนทัศน์ที่ว่า การเรียนรู้มโนทัศน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั้น สามารถทำได้โดยการค้นหาคุณสมบัติเฉพาะที่สำคัญของสิ่งนั้น เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนก สิ่ง ที่ใช่และไม่ใช่นั้นออกจากกัน

๑. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มโนทัศน์ของเนื้อหาสาระต่างๆ อย่างเข้าใจและสามารถให้คำนิยามของมโนทัศน์นั้นได้ด้วยตนเอง

๒. กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ ๑ ผู้สอนเตรียมข้อมูลสำหรับให้ผู้เรียนฝึกหัดจำแนก ผู้สอนเตรียมข้อมูล ๒ ชุด ชุดหนึ่ง เป็นตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน อีกชุดหนึ่งไม่ใช่ตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน , ในการ เลือกตัวอย่างข้อมูล ๒ ชุดข้างต้น ผู้สอนจะต้องเลือกหาตัวอย่างที่มีจำนวนมาก พอที่จะครอบคลุม ลักษณะของมโนทัศน์ ที่ต้องการนั้น, ถ้ามโนทัศน์ที่ต้องการสอนเป็นเรื่องยากหรือซับซ้อนหรือเป็น นามธรรม อาจใช้วิธีการยกเป็นตัวอย่างเรื่องสั้นๆ ที่ผู้สอนแต่งขึ้นเองนำเสนอแก่ผู้เรียน, ผู้สอนเตรียม

^{๓๓}สมบุรณ์ ตันยะ, การประเมินทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๓๔}อำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

สื่อการสอนที่เหมาะสมจะใช้ประกอบนำเสนอตัวอย่างมโนทัศน์ เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะต่างๆ ของมโนทัศน์ที่ต้องการสอนอย่างชัดเจน

ขั้นที่ ๒ ผู้สอนอธิบายกติกาในการเรียนให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจตรงกัน ผู้สอนชี้แจงวิธีการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจก่อนเริ่มกิจกรรมโดยอาจสาธิตวิธีการและลองให้ผู้เรียน ลองทำตามที่ผู้สอนบอกจนกระทั่งผู้เรียนเกิดความเข้าใจ พอสมควร

ขั้นที่ ๓ ผู้สอนเสนอข้อมูลตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน และข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างของมโนทัศน์ ที่ต้องการสอนการนำเสนอ ข้อมูลตัวอย่างนี้ทำได้หลายแบบ แต่ละแบบมีจุดเด่น จุดด้อยดังต่อไปนี้ นำเสนอข้อมูลที่เป็นตัวอย่างของสิ่งที่จะสอนที่ละข้อมูลจนหมดทั้งชุด โดยบอกให้ผู้เรียนรู้ว่าเป็นตัวอย่างของสิ่งที่จะสอน แล้วตามด้วยการนำเสนอ ข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่จะสอนแต่ละข้อมูล จนครบหมดทั้งชุดเช่นกัน โดยบอกให้ผู้เรียนรู้ว่าตัวอย่างชุดหลังนี้ ไม่ใช่ชุดที่จะสอน ผู้เรียนต้องสังเกตตัวอย่างทั้ง ๒ ชุด และคิดหาคุณสมบัติร่วมและคุณสมบัติที่แตกต่างกัน เทคนิควิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนสร้างมโนทัศน์ได้เร็ว แต่ใช้กระบวนการคิดน้อย, เสนอข้อมูลที่ใช่และไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่จะสอนสลับกันไปจนครบ เทคนิควิธีนี้ช่วยสร้างมโนทัศน์ได้ช้ากว่าเทคนิคแรก แต่ได้ใช้กระบวนการคิดมากกว่า, เสนอข้อมูลที่ใช่และไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่จะสอนทีละ ๑ ข้อมูล แล้วเสนอข้อมูลที่เหลือทั้งหมด ทีละข้อมูลโดยให้ผู้เรียนตอบว่าข้อมูลแต่ละข้อมูลที่เหลือนั้น ใช่หรือไม่ใช่ข้อมูลที่จะสอน เมื่อผู้เรียนตอบ ผู้สอนจะเฉลยว่าผู้เรียนตอบถูกหรือผิด วิธีนี้ผู้เรียนจะได้ใช้กระบวนการคิดในการทดสอบสมมติฐานของตนไปที่ละขั้นตอน, เสนอข้อมูลที่ใช่และไม่ใช่ตัวอย่างของสิ่งที่จะสอน ทีละ ๑ ข้อมูล แล้วให้ผู้เรียนช่วยกันยกตัวอย่างข้อมูลที่ผู้เรียนคิดว่าใช่ตัวอย่างของ สิ่งที่จะสอน โดยผู้สอนจะเป็นผู้ตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ วิธีนี้ผู้เรียนจะมีโอกาสคิดมากขึ้น,

ขั้นที่ ๔ ให้ผู้เรียนบอกคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่ต้องการสอนจากกิจกรรมที่ผ่านมาในขั้นต้นๆ ผู้เรียนจะต้องพยายามหาคุณสมบัติเฉพาะตัวของตัวอย่างที่ใช่และไม่ใช่สิ่งๆ ผู้สอนต้องการสอนและทดสอบคำตอบของตน หากคำตอบของตนผิด ผู้เรียนก็ต้องหาคำตอบใหม่ ซึ่งก็หมายความว่าต้องเปลี่ยนสมมติฐานที่เป็นฐานของคำตอบเดิม ซึ่งก็จะมาจากคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นนั่นเอง

ขั้นที่ ๕ ให้ผู้เรียนสรุปและให้คำจำกัดความของสิ่งที่ต้องการสอน เมื่อผู้เรียนได้รายการของคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่ต้องการสอนแล้ว ผู้สอนให้ผู้เรียนช่วยกันเรียบเรียงให้เป็นคำนิยามหรือจำกัดความ

ขั้นที่ ๖ ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายร่วมกันถึงวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการแสวงหาคำตอบ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเองเนื่องจากผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มโนทัศน์ จากการคิดวิเคราะห์ และตัวอย่างที่หลากหลาย ดังนั้นผลที่ผู้เรียนจะได้รับโดยตรง คือจะเกิดความเข้าใจในมโนทัศน์นั้น และได้เรียนรู้ทักษะการสร้างมโนทัศน์ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการทำความเข้าใจ มโนทัศน์อื่นๆ ต่อไปได้ รวมทั้งช่วยพัฒนาทักษะการให้เหตุผลโดยการอุปนัย (inductive reasoning) อีกด้วย

๒) การจัดการเรียนการสอนของกานเย (Gagne's Instructional Model) กานเยอธิบายว่า ปรากฏการณ์เรียนรู้มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ

(๑) ผลการเรียนรู้หรือความสามารถด้านต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประเภท คือ ๑) ทักษะทางปัญญา (Intellectual skill) ซึ่งประกอบด้วยการจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ การสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง

(๒) กลวิธีในการเรียนรู้ (Cognitive strategy)

(๓) ภาษาหรือคำพูด (verbal information)

(๔) ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skills)

(๕) และเจตคติ (attitude)

๒. กระบวนการเรียนรู้และจดจำของมนุษย์ มนุษย์มีกระบวนการจัดกระทำข้อมูลในสมอง ซึ่งมนุษย์จะอาศัยข้อมูลที่สะสมไว้มามีพิจารณาเลือกจัดกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และในขณะที่กระบวนการจัดกระทำข้อมูลภายในสมองกำลังเกิดขึ้น เหตุการณ์ภายนอกร่างกายมนุษย์มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมหรือการยับยั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในได้ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอน กานเยจึงได้เสนอแนะว่า ควรมีการจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้แต่ละประเภท ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายในสมอง โดยการจัดสภาพภายนอกให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ภายในของผู้เรียน

วัตถุประสงค์ของรูปแบบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถจดจำสิ่งที่เรียนได้นาน กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบกานเย ประกอบด้วย การดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน รวม ๙ ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การกระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถรับสิ่งเร้าหรือสิ่งที่จะเรียนรู้ได้ดี

ขั้นที่ ๒ การแจ้งวัตถุประสงค์ของบทเรียนให้ผู้เรียนทราบ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ความคาดหวัง

ขั้นที่ ๓ การกระตุ้นให้ระลึกถึงความรู้เดิม เป็นการช่วยให้ผู้เรียนดึงข้อมูลเดิมที่ อยู่ในหน่วยความจำระยะยาวให้มาอยู่ในหน่วยความจำเพื่อใช้งาน (working memory) ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ขั้นที่ ๔ การนำเสนอสิ่งเร้าหรือเนื้อหาสาระใหม่ ผู้สอนควรจัดสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเห็นลักษณะสำคัญของสิ่งเร้านั้นอย่างชัดเจน เพื่อความสะดวกในการเลือกรับรู้ของผู้เรียน

ขั้นที่ ๕ การให้แนวการเรียนรู้ หรือการจัดระบบข้อมูลให้มีความหมาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำ ความเข้าใจกับสาระที่เรียนได้ง่ายและเร็วขึ้น

ขั้นที่ ๖ การกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความสามารถเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสาระที่เรียน ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงสาระการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

ขั้นที่ ๗ การให้ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียน และข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้เรียน

ขั้นที่ ๘ การประเมินผลการแสดงออกของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนทราบว่า ตนเองสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด

ขั้นที่ ๙ การส่งเสริมการคงทนและการถ่ายโอนการเรียนรู้โดยการให้โอกาสผู้เรียนได้มีการฝึกฝนอย่างพอเพียง และในสถานการณ์ที่หลากหลาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น และสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์อื่นๆ ได้เนื่องจากการเรียนการสอนตามรูปแบบนี้ จัดขึ้นให้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และจดจำของมนุษย์ ดังนั้น ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้สาระที่นำเสนอ

ได้อย่างดี รวดเร็วและจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้นาน นอกจากนั้นผู้เรียนยังได้เพิ่มพูนทักษะในการจัดระบบข้อมูลสร้างความหมายของ ข้อมูล รวมทั้งการแสดงความสามารถของตนด้วย

๓) การจัดการเรียนการสอนเน้นความจำ (memory model) จอยส์และวิลส์ได้พัฒนาขึ้น โดยอาศัยหลัก ๖ ประการเกี่ยวกับ

(๑) การตระหนักรู้ (awareness) ซึ่งกล่าวว่าการที่บุคคลจะจดจำสิ่งใดได้นั้น จะต้องเริ่มจากการรับรู้สิ่งนั้น หรือการสังเกตสิ่งนั้นอย่างตั้งใจ

(๒) การเชื่อมโยง (association) กับสิ่งที่รู้แล้วหรือจำได้

(๓) ระบบการเชื่อมโยง (link system) คือระบบในการเชื่อมความคิดหลายความคิดเข้าด้วยกันในลักษณะที่ความคิดหนึ่งจะ ไปกระตุ้นให้จำอีกความคิดหนึ่งได้

(๔) การเชื่อมโยงที่น่าขบขัน (ridiculous association) การเชื่อมโยงที่จะช่วยให้บุคคลจดจำได้นั้น มักจะเป็นสิ่งที่แปลกไปจากปกติธรรมดา การเชื่อมโยงในลักษณะที่แปลกเป็นไปไม่ได้ ขวนให้ขบขัน มักจะประทับในความทรงจำของบุคคลเป็นเวลานาน

(๕) ระบบการใช้คำทดแทน

(๖) การใช้คำสำคัญ (key word) ได้แก่ การใช้คำ อักษรหรือพยางค์เพียงตัวเดียว เพื่อช่วยกระตุ้นให้จำสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันได้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบนี้มีวัตถุประสงค์ช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาสาระที่เรียนรู้ได้ดีและ ได้นาน และได้เรียนรู้กลวิธีการจำ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้สาระอื่นๆ ได้อีกในการเรียนการสอน สาระใด ๆ ผู้สอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาสาระนั้นได้ดีและนานโดยการดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ ๑ การสังเกตหรือศึกษาสาระอย่างตั้งใจผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในสาระที่เรียน โดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น ให้อ่านเอกสารแล้วขีดเส้นใต้คำ/ประเด็นที่สำคัญให้ตั้งคำถาม จากเรื่องที่อ่านให้หาคำตอบของคำถามต่างๆ เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ การสร้างความเชื่อมโยงเมื่อผู้เรียนได้ศึกษาสาระที่ต้องเรียนรู้ แล้วให้ผู้เรียนเชื่อมโยงเนื้อหาส่วนต่างๆ ที่ต้องการจดจำกับสิ่งที่ตนคุ้นเคย เช่น กับคำภาพ หรือความคิดต่างๆ (ตัวอย่างเช่น เด็กจำไม่ได้ว่าค่ายบางระจัน อยู่จังหวัดอะไร จึงโยงความคิดว่า ชาวบ้านบางประกงเป็นคนกล้าหาญ สัตว์ที่ถือว่าเก่งกล้า คือสิงโต บางระจันจึงอยู่ที่จังหวัดสิงห์บุรี) ให้หาหรือคิดคำสำคัญที่ไม่คุ้นหรือยาก ด้วยคำภาพ หรือความหมายอื่น ๆ หรือการใช้การเชื่อมโยงความคิดเข้าด้วยกัน

ขั้นที่ ๓ การใช้จินตนาการ เพื่อให้จดจำสาระได้ดีขึ้น ให้ผู้เรียนใช้เทคนิคการเชื่อมโยงสาระต่างๆ ให้เห็นเป็นภาพที่น่าขบขัน เกินความเป็นจริง

ขั้นที่ ๔ การใช้เทคนิคต่างๆ ที่ทำไว้ข้างต้นในการทบทวนความรู้และเนื้อหาสาระต่างๆ จนกระทั่งจดจำได้การเรียนโดยใช้เทคนิคช่วยความจำต่างๆ ของรูปแบบ นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดจำเนื้อหาสาระต่างๆ ที่เรียนได้ดีและได้นานแล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้กลวิธีการ จำ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเรียนรู้สาระอื่นๆ ได้อีกมาก

สรุปว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ วัตถุประสงค์การเรียนเนื้อหาสาระในการสอนได้เหมาะสมกับเวลาเรียน อาจารย์ก่อนมาสอนได้ทำแผนการสอนล่วงหน้า ได้เตรียมบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้วางแผนการสอนตามวัตถุประสงค์ ตามที่กำหนดให้ ได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกครั้งที่จะสอนเป็นอย่างดี ได้รับผิชอบหน้าที่

ของตนเองในการสอนเป็นอย่างดี และจัดการเรียนรู้โดยให้นิสิตมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องและนอกห้องเรียน

๒.๒.๗ การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑) ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาขึ้น ในปีพ.ศ. ๒๔๓๒ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร และโปรดให้เรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” เปิดสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยมีพระราชประสงค์ให้ใช้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ แต่คณะสงฆ์ยังไม่สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบอุดมศึกษาได้เต็มรูปแบบ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๐ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานตตเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้จัดประชุมพระเถรานุเถระในฝ่ายมหานิกาย จำนวน ๕๗ รูป เพื่อดำเนินการจัดการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูง ตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเปิดสอนระดับปริญญาตรีครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ และดำเนินการจัดการศึกษาเรื่อยมาโดยลำดับ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๗รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติ รับรองวิทยฐานะหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้นประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดให้มีสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐในกำกับของรัฐบาล มีฐานะเป็นนิติบุคคลกำหนดสถานภาพและวัตถุประสงค์ (ตามมาตรา ๖) ไว้ดังนี้ “ให้เป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริม และให้บริการทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ รวมทั้งการทํานุบํารุงศิลปวัฒนธรรม”

๒) สภาพการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๐ เป็นต้นไป นั้น ยังทำให้มหาวิทยาลัยมีสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางวิชาการพระพุทธศาสนา เป็นนิติบุคคลเป็นหน่วยงานของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการ และไม่เป็นรัฐวิสาหกิจแต่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐในกำกับของรัฐบาล อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ตามมาตรา ๕ และมาตรา ๔๘ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และต่อมาเมื่อรัฐบาล ฯพณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้มีการปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม ใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยจึงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกรัฐมนตรี ซึ่งกำกับดูแลกิจการทั่วไป ส่วนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบ

ด้านการสนับสนุนงบประมาณ โดยมหาวิทยาลัยมี ภาณิน พันธ์กิจ และโครงสร้างการบริหารงาน และการแบ่งส่วนงานระดับคณะ วิทยาเขตและวิทยาลัย ดังนี้

(๑) ภาณิน (Determination)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาขึ้น เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ มหาวิทยาลัยจะเป็นศูนย์รวมแห่งวิทยาการต่างๆ ที่มีคุณค่าต่อมวลมนุษยชาติที่มุ่งมั่นในการทำหน้าที่ ให้การศึกษา ค้นคว้า วิจัย แสวงหาความรู้เกี่ยวกับวิชาการทางพระพุทธศาสนาและประยุกต์เข้ากับ ศาสตร์สาขาต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาการของมหาวิทยาลัย และพระพุทธศาสนา ให้ไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ และความเป็นสากลอีกทั้งจะทำหน้าที่ให้บริการความรู้เกี่ยวกับ วิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดการพัฒนา มวลมนุษยชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(๒) วิสัยทัศน์ (Vision)

พัฒนามหาวิทยาลัยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา การวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาใน ระดับนานาชาติ และผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์ เข้ากับศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด มีความเป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล สามารถก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลก มีศรัทธาที่ จะอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรม และเสียสละเพื่อส่วนรวม ด้วยรูปแบบและ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีมาตรฐานระดับสากล

(๓) พันธกิจของมหาวิทยาลัย (Mission)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันทางวิชาการ มีฐานะเป็นนิติบุคคลและ มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริม และให้บริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ รวมทั้งการบำเพ็ญกุศลปวณธรรม จึงกำหนดพันธกิจ ดังต่อไปนี้

๑) ด้านการผลิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยยึดถือหลักการให้ความสำคัญ คำนึงกับกระบวนการเรียนรู้ ของนิสิตเพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์เข้ากับ ศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด มีความเป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญา มีความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล สามารถก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลก มีศรัทธาที่จะอุทิศ ตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรม และเสียสละเพื่อส่วนรวม

๒) ด้านการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการวิจัยและพัฒนางานวิชาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก โดยวิธีสหวิทยาการ แล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาศีลธรรม และจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนา คุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

๓) ด้านบริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมตาม ภาณินการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ด้วยการปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องสามารถเอื้อต่อ การส่งเสริมสนับสนุนกิจการของคณะสงฆ์ สร้างความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน จัดประชุม สัมมนา และฝึกอบรม เพื่อพัฒนา

พระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการธำรงรักษา เผยแผ่หลักคำสอน และเป็นแกนหลักในการพัฒนาจิตใจได้ในวงกว้าง

๔) ด้านการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เสริมสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้า เพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระอภิธรรมปิฎก

๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษาพระอภิธรรม

พระอภิธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีความเป็นมาโดยเริ่มในช่วงระยะสัปดาห์ที่ ๔ หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้วพระองค์ทรงพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับพระอภิธรรมซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรมคือ จิตเจตสิก รูปและนิพพาน^{๔๕} อันเป็นแก่นของธรรมะในพระพุทธศาสนาอยู่ตลอด๗วันในขณะที่ทรงพิจารณาเรื่องของเหตุเรื่องของปัจจัยในปรมัตถธรรมอันเป็นที่มาของคัมภีร์มหาปัญฐานอยู่นั้นก็ปรากฏฉัพพรรณรังสีมี ๖ อย่าง คือ มีสีเขียวสีเหลืองสีแดงสีเทาสีเงินและสีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึกแผ่ออกมาจากพระวรกายอย่างน่าอัศจรรย์

ในช่วง ๖ พรรษาแรกของการประกาศศาสนาพระพุทธองค์ยังมิได้ทรงตรัสสอนพระอภิธรรมแก่ผู้ใดเพราะพระอภิธรรมเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรมล้วนๆยากแก่การที่จะอธิบายให้เข้าใจได้โดยง่ายบุคคลที่จะรับอรรถรสของพระอภิธรรมได้นั้นต้องเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยศรัทธาอันมั่นคง และได้เคยสั่งสมบารมีอันเกี่ยวกับปัญญาในเรื่องนี้มาบ้างแล้วแต่กาลก่อนแต่ในช่วงต้นของการประกาศศาสนานั้นคนส่วนใหญ่ยังมีศรัทธาและมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาน้อยยังไม่พร้อมที่จะรับคำสอนเกี่ยวกับปรมัตถธรรมซึ่งเป็นธรรมะอันลึกซึ้ง

ล่วงมาถึงพรรษาที่ ๗ พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงพระอภิธรรมเป็นครั้งแรกโดยเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทดแทนคุณของพระมารดาด้วยการแสดงพระอภิธรรมเทศนาโปรดพุทธมารดาซึ่งได้สิ้นพระชนม์ไปตั้งแต่ประสูติพระองค์ได้๗วันและได้อุบัติเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตมีพระนามว่าสันตสูติเทพบุตรในการแสดงธรรมครั้งนี้ได้มีเทวดาและพรหมจากหมื่นจักรวาลจำนวนหลายแสนโกฏิมาร่วมฟังธรรมด้วยโดยมีสันตสูติเทพบุตรเป็นประธานณที่นั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่เหล่าเทวดาและพรหมด้วยวितถารนัยคือแสดงโดยละเอียดพิสดารตลอดพรรษาคือ๓เดือนเต็ม

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงออกประกาศพระพุทธศาสนานั้น คนทั้งหลายที่เป็นพระสาวกของพระพุทธองค์ ต้องมาฟังคำสั่งสอนและปฏิบัติตามคำสอนนั้น คนในสมัยนั้นก็มาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระองค์แล้วก็ปฏิบัติตาม ทำกันอย่างเป็นจริงเป็นจัง คนเป็นจำนวนมากก็ต้องมีการจัดสรรดูแลต่างๆ เพื่อให้คนทั้งหลายนั้นให้มีการเล่าเรียน สดับฟัง และปฏิบัติตาม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างได้ผล^{๔๖} หลักธรรมคำสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้ามีอยู่จำนวนมากมายังมิได้เป็น

^{๔๕}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกศึกษา,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙ - ๑๐.

^{๔๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก” เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗.

หมวดหมู่หรือเป็นระเบียบแบบแผนอย่างใด ยังไม่มีพระไตรปิฎกบันทึกคำสอนที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน พุทธวจนะซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มีชื่อเรียกกันสมัยนั้น ๒ อย่าง คือ พรหมจรรย์ และธรรมวินัย^{๔๗} ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรว่า

ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเรา
ล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๔๘}

จากหลักพุทธพจน์นั้นทำให้เห็นได้ว่า มีการแบ่งพุทธวจนะเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งบ้างแล้ว เช่น แบ่งเป็นนวัคคัสตถุศาสน์ ได้แก่ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม และเวทลลสะ ซึ่งมีการแบ่งพุทธวจนะเป็น ๙ หมวด ได้มีหลักฐานการแบ่งเช่นก่อนพุทธกาล ดังที่พระสารีบุตรได้ทูลถามพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ว่า

อะไรเป็นเหตุปัจจัยทำให้พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนา
คมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะปะ ไม่ทรงผ่นคลายที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร
แก่สาวก สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม
เวทลลสะ ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์จึงมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทให้แก่สาวก
มีการแสดงปาติโมกข์^{๔๙}

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานที่แสดงว่ามีการแบ่งพุทธวจนะออกเป็น ๙ หมวด ตามที่ปรากฏ
ในอรรถกถาพุทธสูตรซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องการศึกษาเล่าเรียนธรรมของโมฆบุรุษไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคย
ยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดกอัมภุตธรรม เวทลลสะ พวกเขาล่า
เรียนธรรมนั้นแล้วไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านี้
จึงไม่ประจักษ์ชัดแก่เขา^{๕๐}

จะเห็นว่า การศึกษาธรรมหากขาดการพิจารณาหรือการไตร่ตรองเนื้อหาของพระธรรมเป็น
นั้นการเข้าใจอย่างถูกต้องและไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษา การไตร่ตรองหลักธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญใน
การทำเข้าใจความ เพราะหากมีความรู้และความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว ก็นำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง
ด้วย นอกจากนี้ การอธิบายพุทธวจนะ ๙ หมวดนั้นยังปรากฏใน สมนตปาสาทิกานี้มีการอธิบายถึง
พระพุทธวจนะ ๙ หมวดนี้โดยเฉพาะในส่วนของพระอภิธรรมปิฎกว่า พระอภิธรรมทั้งสิ้นและพระสูตร
ที่ไม่มีคาถาปน และพุทธพจน์แม้อื่นที่ไม่ได้สงเคราะห์เข้าด้วยองค์ ๙ พึงทราบว่าเป็น เวยยาकरणะ พุทธ
วจนะ ๙ หมวดเรียกอีกอย่างว่า นวัคคัสตถุศาสน์มีหัวข้อธรรมอยู่ ๙ อย่าง คือ

๑. สุตตะคือ การรวบรวมเรื่องใหญ่เป็นเรื่องๆ คล้ายกับปาฐกถาชุด
๒. เคยยะหมายถึง การรวบรวมบทขับร้องหรือบทเพลงธรรมะ
๓. เวยยาकरणะได้แก่ การแต่งขึ้นเป็นร้อยแก้วล้วน
๔. คาถาคือ การแต่งเป็นบทกวีล้วนๆ

^{๔๗} เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, หน้า ๔.

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒.

๕. อุทานหมายถึง การรวบรวมคำสอนประเภทคติพจน์หรือคำขวัญต่างๆ
๖. อิติวุตตะกัณฑ์ การรวบรวมคำสอนประเภทที่แสดงผลแล้วแสดงเหตุ
๗. ขาดกหมายถึง การรวบรวมนิทานเก่าๆที่แสดงให้เห็นผลดีผลชั่ว
๘. อัပ္พุตตะคือ การรวบรวมข้อธรรมที่แสดงให้เห็นเป็นอัครธรรมหรือที่เป็นของแปลก
๙. เวทลลหมายถึง การรวบรวมคำสอนที่ผู้คนเข้าใจด้วยการตั้งคำถาม

นอกจากนี้แล้ว ยังมีการแบ่งพระพุทธรูปเป็นหมวดหมู่หนึ่งถึงหมวดสิบ ดังปรากฏในสมัยที่พระสารีบุตรอัครสาวกยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้ปรารภเหตุที่พวกนิครนถ์ แยกแยะความคิดเห็นรุนแรงหลังจากศาสดาของพวกตนล่วงลับไปไม่นาน เพราะเหตุที่ศาสดามหาวิระไม่ได้รวบรวมคำสอนไว้เป็นหมวดหมู่ เพราะฉะนั้น พระสาวกทั้งหลายทั้งปวงของพระพุทธเจ้าของเรา ควรจะได้ทำการสังคายนาคือ รวบรวมร้อยกรองประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหลัก เป็นแบบแผนเดียวกัน เมื่อปรารภแล้ว พระสารีบุตรได้แสดงวิธีการสังคายนาไว้เป็นตัวอย่าง โดยท่านได้รวบรวมคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงไว้เป็นข้อธรรมต่างๆ มาแสดงตามลำดับหมวดตั้งแต่หมวดหนึ่งไปจนถึงหมวดสิบ เมื่อพระสารีบุตรแสดงจบแล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ประทานสาธุการดังที่ปรากฏในสังคีตสูตร^{๕๑}

จะเห็นว่า พระสารีบุตรนั้นได้กระทำไว้เป็นตัวอย่างเกี่ยวกับการรวบรวมคำสอนให้เป็นระบบและระเบียบ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีพระมหากัสสปะซึ่งเป็นพระสาวกผู้ใหญ่ที่ได้ดำเนินงานนี้ต่อโดยไม่ละทิ้ง^{๕๒} หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ไม่ทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดาแต่ทรงให้ยึดพระธรรมและพระวินัย หลักคำสอนเป็นแนวทางในการปฏิบัติ พระอรหันต์สาวกได้รวบรวมพระธรรมคำสอน ซึ่งเรียกว่า การทำสังคายนา และได้กระทำสืบต่อกันมาหลายครั้ง หลังจากสังคายนาครั้งที่สองเป็นต้นมา พระพุทธรูปหรือพระธรรมวินัยถูกจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ซึ่งเป็นวรรณกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาตลอดมาคือ ปิฎก และ นิกายทั้ง ๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย และต่อมาเป็น พระไตรปิฎก ที่สมบูรณ์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชดังที่ปรากฏหลักฐานที่ว่าคัมภีร์กถาวัตถุหนึ่งในจำนวนพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ซึ่งรจนาและผนวกเข้าไว้ในพระอภิธรรมปิฎก โดยพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ เมื่อคราวทำสังคายนาครั้งที่ ๓^{๕๓}

ระบบการถ่ายทอดหลักคำสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานานหลังพุทธกาล เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้ามีมากมายเกินความสามารถของปัจเจกบุคคลคนเดียวจะจดจำได้หมด จึงได้มีการแบ่งหน้าที่กันในกลุ่มสงฆ์ แต่ละกลุ่มมีศิษย์ศึกษาเล่าเรียนอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ด้วยการท่องจำพระพุทธรูปตามการสืบสายของอาจารย์ในแต่ละทางคือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เรียกว่า อาจารย์ปริมปรา สายแห่งพระอาจารย์ตามนัยแห่งอรรถกถาปรากฏว่าสายแห่งพระวินัยปิฎก ได้แก่ พระอุบาลี พระทาสกะ กระโสณกะ เป็นต้นสายพระสุตตันตปิฎก มีการมองเห็นว่าในการท่องจำนำสืบๆ กันต่อไปนี้ ทีฆนิกาย มอบให้พระอนนท

^{๕๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๙๖/๒๔๗.

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก” เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, หน้า ๒๐.

^{๕๓}สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖.

ไปสอนลูกศิษย์ของท่าน มัชฌิมนิกายมองให้นิสิตทั้งหลายของพระสารีบุตร สังยุตตนิกาย มองหิพระมหากัสสปะเถระไปสอนลูกศิษย์ของท่าน อังคุตตรนิกายมอบให้พระอนรุทธเถระไปสอนลูกศิษย์ท่าน^{๕๔} ส่วนขุททกนิกายไม่ได้กล่าวไว้วามอบเป็นหน้าที่ของใคร^{๕๕} และสายพระอภิธรรมปิฎก ได้แก่ นิสิต พระสารีบุตร พระภัททิ พระโสภิตะ พระโมคคัลลีย์บุตร พระติสสะทัตตะ และพระเวทชะ เป็นต้น^{๕๖}

พระไตรปิฎกปรากฏว่าได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันด้วยระบบมุขปาฐะ คือ การท่องจำอย่างเป็นระบบจนถึง พ.ศ. ๔๓๓ จึงได้มีการจารึกพระไตรปิฎก เป็นลายลักษณ์อักษร อักษรบนใบลาน ณ ประเทศลังกา ในรัชกาลของพระเจ้าวัฏฏคามิณี และถือว่าเป็นพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษรฉบับแรกในพระพุทธศาสนา^{๕๗}

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศศรีลังการใหม่ ๆ นั้นพระสงฆ์ศรีลังการมีความเชื่อพื้นฐานว่าวินัยบัญญัติเป็นเสมือนชีวิตของพระพุทธศาสนา จึงเน้นหนักไปในการศึกษาพระวินัย แต่ครั้งพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากมั่นคงแล้ว จึงเริ่มหันมาสนใจพระอภิธรรมกระทั่งพุทธศตวรรษที่ ๕ การศึกษาพระอภิธรรม ได้เจริญก้าวหน้ามากมีจำนวนผู้สนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถผลิตนักวิชาการสายพระอภิธรรมได้เป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ พระพุทธทัตตะเถระ เป็นต้น ในสมัยของพระพุทธโฆษาจารย์อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙ มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าอภิธรรมเป็นการพัฒนาการยุคหลัง เลยเถิดไปถึงว่าพระอภิธรรมไม่ใช่พระพุทธพจน์รุนแรงมากพระพุทธโฆษาจารย์ในฐานะเป็นพระสำนักพระอภิธรรมจึงต้องแสดงให้เห็นว่า พระอภิธรรมนั้นเป็นพุทธวจนะแน่นอน และมีมาก่อนพระสูตรและพระวินัย^{๕๘} และได้กล่าวว่า ภิกษุที่รู้พระอภิธรรมเท่านั้นเป็นผู้ประกาศพระธรรมที่แท้จริง ภิกษุอื่นๆ แม้จะกล่าวถึงธรรมะแต่ก็เป็นผู้ประกาศและสัทธรรมไม่ได้^{๕๙} ส่วนฝ่ายปฏิเสธพระอภิธรรมมิใช่พุทธพจน์ต่างได้แสดงเหตุผลและมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากพระพุทธโฆษาจารย์

เป็นที่น่าสังเกตการณ์โต้แย้งหักล้างในเรื่องของพระอภิธรรมปิฎกนั้น เป็นพุทธพจน์หรือไม่มีมานานแล้วและรุนแรงขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ และคงจะมีต่อไป ทั้งสองฝ่ายนั้นในฝ่ายปฏิเสธและฝ่ายยอมรับว่าเป็นพุทธพจน์ ต่างก็ให้เหตุผลที่น่าฟัง และเป็นไปได้ทั้งสองฝ่าย ในประเด็นนี้ศาสตราจารย์พิเศษ เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้แสดงมุมมองไว้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ คือ

๑. ที่พูดว่าอภิธรรมมิใช่พุทธพจน์ทั้งหมดหรือใช้พุทธพจน์เฉพาะบทมาดิกาก็ดี พระอภิธรรมไม่อยู่ในรูปพุทธพจน์ก็ดี ผู้พูดก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าพระอภิธรรมปิฎกมิใช่หลักคำ

^{๕๔}ที.สี.อ. ๑/๘๙/๙๐.

^{๕๕}สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, หน้า ๑๖.

^{๕๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๕๗}พิฑูร มลิวัดย์และไสว มาลาทอง, ความรู้เบื้องต้นพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๕๘}เสถียรพงษ์ วรรณปก, “วิธีศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

^{๕๙}ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ ,ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

สอนของพระพุทธเจ้า เพียงแค่ต้องการบอกว่าอภิธรรมปิฎกเป็นเรื่องที่แต่งเพิ่มขึ้น ภายหลัง

๒. ทุกคนยอมรับว่าเนื้อหาในพระอภิธรรมปิฎกเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะ สอดคล้องตามหลักตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการแล้วโดยประการทั้งปวง

อย่างไรก็ตามในการศึกษาพระอภิธรรมในสมัยพุทธกาล พระภิกษุที่มีบทบาทและสำคัญที่ควรจะถูกกล่าวถึงได้แก่ พระพุทธทศตเถระมีชีวิตรอยู่ในสมัยเดียวกับพระพุทธโฆษาจารย์ท่านได้รจนาคัมภีร์ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมไว้หลายคัมภีร์ ได้แก่ คัมภีร์อภิธัมมวาทาร และรูปารูปวิภาค ทั้งสองคัมภีร์กลายเป็นแม่แบบในการรจนาคัมภีร์พระอภิธรรมรุ่นหลัง เช่น คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะของพระอนรุทธาจารย์ เป็นชาวกาวิลกัญญแขวงเมืองมัทราชภาคใต้ของประเทศอินเดียท่านได้มาศึกษาพระอภิธรรมอยู่ที่สำนักวัดตุมุลโสมารามเมืองอนุราชบุรีประเทศลังกาจนมีความแตกฉานและได้รับยกย่องว่าเป็นปราชญ์ทางพระอภิธรรมท่านหนึ่งต่อมาท่านได้รับอาราธนาจากนัมพะอุบาสกผู้เป็นทายาทให้ช่วยเรียบเรียงพระอภิธรรมปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ละเอียดลึกซึ้งมากนั้นให้สั้นและง่ายเพื่อสะดวกแก่การศึกษาและจดจำด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นประโยชน์แก่นักศึกษาพระอภิธรรมทั้งหลายในอนาคตพระอนรุทธาจารย์จึงได้อาศัยพระบาลีอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกามาเป็นหลักในการเรียบเรียงพระอภิธรรมฉบับย่อและเรียกชื่อคัมภีร์นี้ว่าพระอภิธัมมัตถสังคหะปรมัตถวินิจฉัย และนามรูปปริจเฉทด้วย ดังนั้น อภิธัมมัตถสังคหะจึงเป็นคัมภีร์ซึ่งรวบรวมเนื้อหาความของพระอภิธรรมทั้ง๗ คัมภีร์ไว้โดยย่ออันเปรียบเสมือนแบบเรียนเร็วพระอภิธรรมแบ่งออกเป็น๙ปริเฉท๙ตอนแต่ละปริเฉทมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

ปริเฉทที่ ๑ จิตตสังคหวิภาค แสดงเรื่องธรรมชาติของจิตประเภทของจิตทั้งโดยย่อและโดยพิสดารทำให้เข้าใจถึงจิตประเภทต่างๆไม่ว่าจะเป็นกุศลจิตอกุศลจิตวิบากจิตกิริยาจิต

ปริเฉทที่ ๒ เจตสิกสังคหวิภาค แสดงเรื่องเจตสิกคือธรรมชาติที่ประกอบกับจิตเพื่อปรุงแต่งจิตมีทั้งหมด๕๒ลักษณะแบ่งเป็นเจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทุกประเภทเจตสิกฝ่ายกุศลเจตสิกฝ่ายอกุศล

ปริเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคห วิภาคแสดงการนำจิตและเจตสิกมาสัมพันธ์กับธรรม ๖ หมวด ได้แก่ความรู้สึกรู้จักของจิต(เวทนา) เหตุแห่งความดีความชั่ว (เหตุ) หน้าที่ของจิต (กิจ) ทางรับรู้ของจิต (ทวาร) สิ่งที่จิตรู้ (อารมณ์) และที่ตั้งที่อาศัยของจิต (วัตถุ)

ปริเฉทที่ ๔ วิธีสังคหวิภาค แสดงวิธีจิตอันได้แก่กระบวนการทำงานของจิตที่เกิดทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกายทางใจเมื่อได้ศึกษาปริเฉทนี้แล้วจะทำให้รู้กระบวนการทำงานของจิตทุกประเภท

ปริเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค แสดงถึงการทำงานของจิตขณะใกล้ตายขณะตาย (จุติ) และขณะเกิดใหม่ (ปฏิสนธิ)กล่าวถึงเหตุแห่งการตายการเกิดของสัตว์ในภพภูมิต่างๆโดยแบ่งได้ถึง๓๑ภูมิ (มนุษย์เป็นเพียงภูมิ๑ ใน๓๑ ภูมิขณะเวลาใกล้จะตายภาวะจิตเป็นอย่างไรควรเตรียมใจอย่างไรจึงจะไปเกิดในภพภูมิที่ดี

ปริเฉทที่ ๖ รูปสังคหวิภาค และนิพพาน เมื่อได้ศึกษาทำความเข้าใจเรื่องจิต และเจตสิก อันเป็นนามธรรมมาแล้ว ในปริเฉทที่ ๖ นี้ พระอนรุทธาจารย์ได้แสดงองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง

ของมนุษย์ และสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย นั่นก็คือเรื่องของรูปกาย (รูปธรรม) โดยแบ่งรายละเอียดออกเป็นรูปต่าง ๆ ได้ ๒๘ ชนิดและอธิบายถึงสมุฏฐาน (เหตุ) ในการเกิดรูปต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียดพิสดาร ในตอนท้ายได้กล่าวถึงเรื่องพระนิพพาน ว่ามีสภาวะอย่างไร อันจะทำให้เข้าใจเรื่องของพระนิพพานได้อย่างถูกต้องชัดเจน

ปริเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาค เมื่อได้ศึกษาปรมัตถธรรม ๔ อันได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพานแล้ว ในปริเฉทนี้จะแสดงธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลซึ่งให้ผลเป็นความสุข และธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลซึ่งให้ผลเป็นความทุกข์ในสภาวะความเป็นจริงแล้วกุศลจิต (จิตบุญ) และอกุศลจิต (จิตบาป) จะเกิดสลับสับเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา ส่วนจะเกิดจิตชนิดไหนมากน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับคุณธรรมและจริยธรรมของแต่ละบุคคล ในปริเฉทที่ ๗ นี้ ได้แสดงธรรมที่ควรรู้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ อุปาทานขันธ (ขันธที่ถูกอุปาทานยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น) อายุตนะ ๑๒ (สิ่งเชื่อมต่อเพื่อให้รู้อารมณ์) ธาตุ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน) อริยสัจ ๔ (ความจริงของพระอริยะ) เป็นต้น

ปริเฉทที่ ๘ ปัจจยสังคหวิภาค ในปริเฉทนี้ท่านได้แสดงเรื่องปัจจัยสมุปบาท (เหตุและผลที่ทำให้เกิดมีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์) และปัจจัยสนับสนุน ๒๔ ปัจจัยและได้แสดงความหมายของบัญญัติธรรมซึ่งเป็นธรรมที่มีใช้เป็นความจริงแต่เป็นจริงตามสมมุติ (สมมุติสัจจะหรือสมมุติโวหาร) ตามกติกาของชาวโลก

ปริเฉทที่ ๙ กัมมัญฐานสังคหวิภาค ในปริเฉทนี้กล่าวถึงความแตกต่างของสมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐานเพื่อให้เห็นว่าสมถกัมมัญฐานหรือการทำสมาธินั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อให้จิตเกิดความสงบและเกิดอภิญญา (เกิดอิทธิฤทธิ์ต่างๆ) เท่านั้นซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการเจริญวิปัสสนากัมมัญฐานเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง

นอกจากนี้ คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะยังเป็นคัมภีร์ที่ได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ในแต่ละยุคมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะนั้นมีชื่อเสียงมากในโลกวรรณกรรมแห่งพระอภิธรรม เพราะท่านเรียบเรียงไว้อย่างเป็นระบบด้วยข้อความอื่นๆ แต่ครอบคลุมเนื้อหาของพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ คัมภีร์นี้ได้รับการนำมาใช้เป็นประโยชน์แบบเรียนพระอภิธรรม ในวงการคณะสงฆ์ยุคต่อมา ทั้งในศรีลังกา พม่า และไทยจนถึงปัจจุบัน^{๖๐} ส่วนในประเทศไทยทางคณะสงฆ์ใช้เป็นหลักสูตรเปรียญธรรมหรือบาลีศึกษา ๙ ประโยค

พระอภิธรรมปิฎกเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก อาจเรียกสั้นๆว่าพระอภิธรรมเป็นหมวดที่ประมวลพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (สภาวะธรรม) ล้วนๆธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้แน่นอนที่ดำรงลักษณะเฉพาะของตนไว้โดยไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติที่ปฏิเสธความเป็นสัตว์ความเป็นบุคคลความเป็นตัวตนโดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่างเช่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งทางพระอภิธรรมถือว่าบุคคลนั้นไม่มีมีแต่สิ่งที่ประชุมรวมกันของจิตเจตสิก รูปเท่านั้นส่วนที่เรียกชื่อนานายกนั้นเรียกโดยสมมุติโวหารเท่านั้นดังนั้นธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มี

^{๖๐}มูลนิธิ รัตนสุวรรณ , ประวัติการเผยแพร่พระอภิธรรมและความในใจของคณะผู้ตรวจชำระพระคัมภีร์,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์บุญญาณ , ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

เรื่องราวของบุคคลเหตุการณ์หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลยพระอภิธรรมปิฎกนี้มีอยู่ทั้งสิ้น ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นแบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์เรียกโดยย่อว่า สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ. ซึ่ง เป็นหัวใจของพระอภิธรรมโดยมีโครงสร้างและเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

๑. คัมภีร์ธัมมสังคณี หมายถึง การประมวลธรรมหรือว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่มซึ่งเรียกว่ากัณฑ์ โดยมี ๔ กัณฑ์ คือ

- ๑.๑ จิตตวิวัตติกัณฑ์ คือ ตอนที่แสดงการจำแนกจิตและเจตสิกเป็นต้น
- ๑.๒ ฐปวิวัตติกัณฑ์ หมายถึง ตอนแสดงการจำแนกรูป
- ๑.๓ นิกเขปราคิกัณฑ์ ได้แก่ ตอนแสดงธรรมที่เป็นแม่บทของปรมัตถธรรม
- ๑.๔ อัตถุทธากัณฑ์ หมายถึง ตอนแสดงการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของปรมัตถ

ธรรม

๒. คัมภีร์วิวัฏฏ์ หมายถึง เรื่องการจำแนกปรมัตถธรรมออกเป็นข้อๆ แบ่งออกเป็น ๑๘ วิวัฏฏ์ เช่น จำแนกชั้นเรียกว่าชั้นวิวัฏฏ์

๓. ธาตุกถา คือ เรื่องแสดงการจัดหมวดหมู่ของปรมัตถธรรมโดยสังเคราะห์ด้วยธาตุ (ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งสภาพของตน)

๔. คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ หมายถึง เรื่องว่าด้วยบัญญัติ ๖ ประการและแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติอันเกี่ยวกับบุคคล

๕. คัมภีร์กถาวัตถุ หมายถึง การตั้งประเด็นคำถาม ด้วยคำถามคำตอบประมาณ ๒๑๙ ข้อ อันถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย

๖. คัมภีร์ยมกในคัมภีร์นี้จะยกหัวข้อปรมัตถธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบโดยตั้งคำถาม ย้อนกันเป็นคู่ๆ

๗. คัมภีร์มหาปัฏฐาน คือ การแสดงเหตุปัจจัยและแสดงความสัมพันธ์อันเป็นเหตุเป็นผลที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันแห่งปรมัตถธรรมทั้งปวงโดยพิสดาร

จะเห็นว่า พระอภิธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกในพุทธศาสนา เป็นธรรมะหมวดที่ ๓ ในพระไตรปิฎกที่สอนให้รู้จักกรรมชาตอันแท้จริงที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายอันได้แก่จิตเจตสิก รูป และรู้จักพระนิพพานซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาโดยสรุปแล้วจิตเจตสิกและรูปที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคลหรือเป็นสัตว์ใดๆก็ตามนั้นแท้จริงไม่มีแก่นสารอะไรเลยเป็นเพียงการประชุมกันของส่วนประกอบที่มีความไม่เที่ยงเกิดดับอยู่ตลอดเวลาเป็นสภาพที่หาเจ้าของมิได้ไม่เป็นของใครไม่เป็นไปตามความปรารถนาไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของผู้ใดว่างเปล่าจากความเป็นคนนั้นคนนี้ว่าเปล่าจากความเป็นตัวเป็นตนว่างเปล่าจากการจากเป็นนั้นเป็นนี้ตามที่สมมุติกันขึ้นมาแต่เป็นสภาวะธรรมอันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยขึ้นกับเหตุขึ้นกับปัจจัยพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามปรมัตถธรรมเหล่านี้ก็คงมีอยู่ตามธรรมอยู่แล้วพระพุทธองค์เป็นแต่เพียงผู้ค้นพบและนำมาเปิดเผยให้เราทั้งหลายได้ทราบเท่านั้น

๒.๓.๒ ประวัติการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทย

ความเป็นมาของการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทยนั้น ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์พบว่า พระพุทธศาสนาเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยสุโขทัย สมัยพ่อขุนรามคำแหงมาเจริญถึงขีดสูงสุดใน

สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทนี้คัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้แก่ คัมภีร์อิทธิธรรมมัตถสังคหะ เป็นต้น มาจากลังการได้เข้าสู่กรุงสุโขทัยมีเป็นจำนวนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายคัมภีร์หรือวรรณคดีเหล่านั้นได้สูญหายไปหมด คงเหลืออยู่เพียงเรื่องเดียวคือ เถกมิกถาหรือ ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท เถกมิกถาเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่อง ภูมิทั้ง ๓ คือ กามภูมิ ได้แก่ มนุษย์และเทวดา รูปภูมิ ได้แก่ พวกพรหมที่มีรูปร่างและอรูปภูมิ ได้แก่ พวกพรหมไม่มีรูปร่าง ต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเรียกวรรณคดีเรื่องนี้ว่า ไตรภูมิพระร่วง^{๖๑} อีกประการหนึ่งในสมัยกรุงสุโขทัยได้ใช้คาถาในคัมภีร์อิทธิธรรมมัตถสังคหะเป็นบทสวดในงานศพ สืบต่อกันจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนเป็นประเพณีสวดพระอิทธิธรรมสวดสังคหะในงานศพสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้^{๖๒}

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระภาวนาภิรามเถระ สำนักกรรมฐานคณะ๕ วัดระฆังโฆสิตาราม บางกอกน้อย ธนบุรี ได้จาริกไปศึกษาค้นคว้าพระอิทธิธรรมและวิปัสสนาธุระได้ปฏิบัติสมถกรรมฐานวิปัสสนากรรมฐานในสำนักต่างๆ แล้ว ในขณะที่เดินทางไปศึกษาค้นคว้าในสำนักต่างๆ นั้น ได้พบอุบาสกชาวพม่าคนหนึ่งชื่อ นายสาย สายเกษม อ่านเขียนภาษาไทยได้ดีมีความรู้แตกในด้านพระอิทธิธรรม ได้ผ่านการศึกษาศึกษาในประเทศพม่า ซึ่งประเทศพม่ามีความเชี่ยวชาญในการศึกษาพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี จึงได้เชิญให้มาสอนพระอิทธิธรรมที่วัดระฆังโฆสิตาราม

พ.ศ. ๒๕๕๐ วัดระฆังโฆสิตาราม ได้สร้างโรงเรียนเพื่อเปิดสอนพระอิทธิธรรมดำเนินการสอนโดยนายสาย สายเกษม และได้วางหลักสูตรการสอนพิมพ์เป็นหนังสือใหญ่ ๒ เล่ม คือ พระอิทธิธรรมพิสดาร เล่ม ๑ อธิบายโดยย่อ และตั้งปัญหาถามตอบอิทธิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ - ๕ และพระอิทธิธรรมพิสดารเล่ม ๒ อธิบายโดยย่อ และตั้งปัญหาถามตอบอิทธิธรรมมัตถสังคหะปริเฉทที่ ๖ - ๙ มีผู้สนใจมาศึกษาเล่าเรียนพระอิทธิธรรมเป็นจำนวนมากจบการศึกษาไปหลายรุ่นอาจารย์สายสายเกษม ทำการสอนอยู่ประมาณ ๒ ปีเศษได้แก่กรรม คณะศิษย์พระอิทธิธรรมจึงพากันไปศึกษาพระอิทธิธรรมและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในสำนักพระอาจารย์ภักทันทวิลาส ที่วัดปรกพม่า ยานนาวา

พระภาวนาภิรามเถระ เห็นว่า วิชาอิทธิธรรมยังมีอีกมาก ต้องอาศัยความรู้จากอาจารย์ทางสหภาพพม่า จึงแจ้งให้พระพิมลธรรม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองขอให้ช่วยอาราธนาพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญพระอิทธิธรรมจากสหภาพพม่ามาอบรม ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ พระพิมลธรรม ได้อาราธนาพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายอิทธิธรรม และฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน มาสอนในประเทศไทย จากรัฐบาลสหภาพพม่ารัฐบาลสหภาพพม่าได้จัดสมณทูตมาเป็นพระอาจารย์สอนในประเทศไทย คือ

๑. พระสัทธัมมโชตกะธัมมาจริยะ สอนพระอิทธิธรรมที่วัดระฆังโฆสิตาราม
๒. พระเตชินทธัมมาจริยะ สอนพระปรมัตถ์ ที่วัดสามพระยา และวัดมหาธาตุฯ
๓. พระอาสาเถระ วิปัสสนาจริยะ สอนวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดมหาธาตุฯ

^{๖๑}มูลนิธิ รัตนสุวรรณ , ประวัติการเผยแพร่พระอิทธิธรรมและความในใจของคณะผู้ตรวจชำระพระคัมภีร์, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์วิญญูญาณ , ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

^{๖๒}ศิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑ - ๓๒.

๔.พระอินทวัชระ วิปัสณาจริยะ ผู้ช่วยสอนวิปัสณากรรมฐานที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในครั้งที่พระพิมลธรรมได้ไปร่วมการสังคายนาครั้งที่ ๖ ในสหภาพพม่า ได้ดูงานด้าน คัมภีร์ และวิปัสณาธุระ ตลอดจนการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างมั่งคั่ง มีผู้ทรงจำพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรียนพระอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นพื้นฐานเบื้องต้น และการปฏิบัติวิปัสณา กรรมฐานอย่างมั่นคงเมื่อกลับมาสู่ประเทศไทย จึงส่งพระภิกษุสามเณรมีพระเทพสิทธิมนี คือ พระ มหาโชดก เป็นหัวหน้าไปเรียนพระอภิธรรมและปฏิบัติวิปัสณากรรมฐานในสหพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดระฆังโฆสิตารามตลอดมา โดยให้จัดสร้าง ตำราวางหลักสูตรต่างๆ ตลอดจนการสอบในระยะแรกเป็นไปด้วยความบกพร่อง เพราะท่านเป็น ภิกษุต่างชาติไม่สันักภาษาไทยและยังมีอุปสรรคต่างๆ มากมาย แต่ด้วยความอุตสาหะและอดกลั้น ประกอบกับคณะศิษยานุศิษย์ได้ช่วยกันทำให้กิจการของท่านอาจารย์ได้ก้าวหน้าไปเรื่อยๆ คณะศิษยา นุศิษย์และผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายที่มีความเคารพในตัวท่านได้สนองเจตนาของท่านโดยได้ร่วมกัน บริจาคทรัพย์ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ มีผู้บริจาคสมทบมาเรื่อยๆ ต่อมาท่านพระสัทธัมมโชติกะ ได้ดำริที่ จะตั้งมูลนิธิ แต่ยังไม่ได้นำเนินการท่านมรณภาพเสียก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ หลังจากมรณภาพกรรา ของพระสัทธัมมโชติกะ คณะศิษยานุศิษย์ของท่านส่วนใหญ่ก็ได้ย้ายกิจการมาจัดตั้งที่วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งการศึกษาพระอภิธรรม ของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย^{๖๓}

๒.๓.๓ ประวัติการศึกษาพระอภิธรรมในอภิธรรมในโชติกะวิทยาลัย

ความเป็นมาของการก่อตั้งสถานที่ศึกษาพระอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปีพุทธศักราช๒๔๙๔พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถระ) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรมสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองนายก สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เดินทางไปดูกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าได้เห็น การศึกษาพระอภิธรรมในประเทศพม่ายังคงความละเอียดลึกซึ้งและมีการเรียนการสอนกันอย่าง แพร่หลายซึ่งในสมัยนั้นการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทยยังไม่มีจึงได้ติดต่อรัฐบาลประเทศพม่า ขออาราธนาพระสัทธัมมโชติกะธัมมาจริยะพระเถระผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านพระภิกษุจาก ประเทศพม่ามาดำเนินการเผยแผ่พระอภิธรรมปิฎกในประเทศไทยเปิดการศึกษาพระอภิธรรมปิฎก เป็นครั้งแรกที่วัดระฆังโฆสิตารามกรุงเทพมหานครพระสัทธัมมโชติกะได้เข้ามาวางหลักสูตรการศึกษา พระอภิธรรมปิฎกและได้แปลตำราเป็นภาษาไทยไว้ให้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมา จนทุกวันนี้กระทั่งปี พุทธศักราช๒๕๐๙ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะได้ถึงมรณภาพศิษยานุศิษย์ได้ดำเนินการต่อ เรื่อยมา

พ.ศ. ๒๕๐๙ หลังจากมรณกรรมของพระสัทธัมมโชติกะ คณะกรรมการมูลนิธิ สัทธัมมโชติกะ และคณะศิษยานุศิษย์ของพระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้ประชุมกัน ณ สำนักธรรมวิจย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร มีการ ประชุมเพื่อก่อตั้งสำนักเรียนพระอภิธรรมขึ้นที่วัดมหาธาตุฯ อีกแห่งหนึ่งในที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอก

^{๖๓}สมหวัง ฉายะจินดา ประธานมูลนิธิ,มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓.

ฉันทให้ดำเนินการขออนุญาตตั้งอภิรรมโชติกะวิทยาลัย ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ รับนักศึกษา ทั้งพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ใช้หลักสูตรอภิรรมัตถสังคหะ ๙ ปริเฉท และพระ อภิรรมปิฎก ๗ คัมภีร์

ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ อภิรรมโชติกะวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ก่อตั้งขึ้นที่วัดมหาธาตุยุวราช รังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระอภิรรมในพระสังฆราชูปถัมภ์มีสมเด็จพระ สังฆราชทรงเป็นประธานอำนวยการจัดการศึกษาโดยได้รับความอุปถัมภ์จากอธิบดีสงฆ์ พระ เณรานุเถระวัดมหาธาตุฯ มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ และผู้บริจาคศรัทธาทั่วไป จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๔ โดย เมตตาธรรมและมอญการณโกลของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ที่หวังความเจริญก้าวหน้าของ อภิรรมโชติกะวิทยา จึงยกอภิรรมโชติกะวิทยาลัยให้เป็นหน่วยงานส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๘ ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกาศรับอภิรรมโชติ กะวิทยาลัยเป็นหน่วยงานการศึกษาแผนกหนึ่งของมหาวิทยาลัย อภิรรมโชติกะวิทยาลัยจึงมีชื่อว่า อภิรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยขึ้นตรงต่อสำนักอธิการบดี^{๒๔}

ปัจจุบันอภิรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในสังกัดสำนักงาน ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคมตามมาตรา ๙ วรรคสองและมาตรา ๑๙ แห่ง พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยข้อ ๑๑ เรื่องการแบ่งส่วน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้ ดำเนินการจัดการศึกษามาเป็นเวลา ๓๐ ปีแล้ว มีสาขาทั่วประเทศ ๓๒ แห่ง ทั้งใน กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ซึ่งได้มีบทบาทเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของการจัดการศึกษาพระ อภิรรมปิฎก อรรถกถา และฎีกา พระอภิรรมต่างๆ ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของบุคคลของสังคมไทยให้สามารถดำเนินได้อย่างมีสันติสุข และเกื้อกูลต่อการพัฒนาประเทศ

๒.๓.๔ ประวัติการศึกษาพระอภิรรมในอภิรรมในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย

ในการจัดการศึกษาพระอภิรรมในฐานะรายวิชาหนึ่งในวิชาแกนพระพุทธศาสนาของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นกำเนิดมาพร้อมกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัย เมื่อครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๘๘โดยพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานุตตเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ รูปที่ ๑๕ มีความประสงค์จะปรับปรุงการศึกษา ภายในสถาบันการศึกษาที่เป็นอยู่ในขณะนั้นให้เจริญก้าวหน้า ยิ่งขึ้น จึงมอบหมายให้ พระมหาบุญเลิศ ทตตสุทธิ ป.ธ.๘ (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมมหาวิรา นุวัตร) อาจารย์แห่งมหาธาตุวิทยาลัย และบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งกำลังปรับปรุง กิจการห้องสมุดของมหาธาตุวิทยาลัย ได้ช่วยรวบรวมความเป็นมาด้านการจัดการศึกษาของมหาธาตุ วิทยาลัยทั้งปวง เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานทางเอกสารของมหาธาตุวิทยาลัยสืบไป

เมื่อพระมหาบุญเลิศ ทตตสุทธิ ได้ไปติดต่อกับนายธนิต อยู่โพธิ์ หัวหน้าแผนกวรรณคดี ได้ให้ ความอนุเคราะห์ด้วยดี และได้ขอความร่วมมือจากนายยิ้ม ปันหยางกูร หัวหน้ากองจดหมายเหตุ กรม ศิลปากร ช่วยอำนวยความสะดวกอีกต่อหนึ่ง และได้พบเอกสารสำคัญที่เกี่ยวกับ มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย เอกสารที่พบนี้ คือ ลายพระหัตถ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปถึง

^{๒๔}มูลนิธิ รัตนสุวรรณ , ประวัติการเผยแพร่พระอภิรรมและความในใจของคณะผู้ตรวจชำระพระ คัมภีร์, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์บุญญาณ , ๒๕๔๒), หน้า ๕๕.

หม่อมเจ้าประภากร ลงวันที่ ๒๓ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕ ดังจะขออัญเชิญ สำเนาลายพระราชนิพนธ์มาแสดงดังต่อไปนี้

เมื่อพระมหาบุญเลิศ ทตตสุทธิ ได้พบลายพระหัตถ์นี้แล้ว ได้นำสำเนาลายพระหัตถ์ไปถวาย พระพิมลธรรม (ซ้อย ฐานทตตเถร) ซึ่ง พระพิมลธรรมได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษาหารือกับพระเถรานุเถระ ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และต่างวัด โดยทุกรูปเห็นพ้องต้องกันว่า สมควร ที่จะได้จัดการศึกษา ของพระสงฆ์ให้เป็นไปตามพระราชปณิธานที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระราชทานไว้ความว่า

“พระราชปรารภในการก่อพระฤกษ์สังฆิกเสนาสนาราชวิทยาลัยสมุสสุตพระพุทธศาสนา เป็นอดีตภาค แล้วแล้ว ๒๔๓๙ พรรษา ปัตยบันกาล จันทรคตินิยม จุลศักราช ๑๒๕๘ วานระสังวัจฉระภัทรบพมาส ชุชนปักข สัปตมิดิถี รวิวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๕ กันยายนมาศ เตรสมะมาสาหะคุณพิเศษ ปรีณทกาลกำหนดพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชวิวงษ์ วรุตมพงษ์บริพัตร วรชัตติยราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศอุกโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรกรีบรมนารถ มหามงกุฎราชวรานุสรณ์ สุจริตมุลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบูลย์บุรพาตุลย์ กฤษฏาภินิหารสุภาธิการรังสฤษฎิ์ ธิญญลักษณ์จิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิ สรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมล ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ อดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิฐศักดิ์สมญาพิณิตประชานารถ เปรมกระมลชัตติยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณ์คุณสาร สยามาทินครวรุตเมกราชดิลก มหาปรีวารนายก อนันต์มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินทร อเนกชนนิกร สโมสรรสมมติ ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปดลเสวตฉัตราดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหา บรมราชาภิเศกภิสิต สรรพทศทิศวิชัย สกลมหิศจักริมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาทิราชโรดม บรมนารถ-ชาติอาชาไศรย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ์ อดุลศักดิ์อรรคนเรศราชิบดี เมตตากฤษณาสิตลหุไทย อโนปไมยบุญการสกลไพศาล มหารัษฎาธิบดินทร์ ปรมินทรธรรมิกราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระดำริห์ว่า จำเดิมแต่ได้เสด็จเถลิง ถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้วมาได้ทรงทูลบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยลำดับ แต่พระสังฆธรรมในพระบรมพุทธศาสนานี้ ย่อมมีเหตุปัจจัยอาศัยกันแลกัน เมื่อพระปริยัติสังฆธรรมเจริญแพร่หลายอยู่ พระปฏิบัติสังฆธรรม- จึงจะเจริญไพบูลได้ เมื่อพระปฏิบัติสังฆธรรมไพบูลอยู่ พระปฏิบัติสังฆธรรมจึงจะสมบูรณ์ได้ พระปริยัติสังฆธรรมย่อมเป็นรากเหง้าเค้ามูลแห่งพระศาสนา ๆ จะดำรงอยู่แลเจริญขึ้นก็ด้วยพระปฏิบัติสังฆธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติสังฆธรรม อันเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนาให้ไพศาลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ย่อมอาศัยการบำรุงให้มีผู้เล่าเรียน แลที่เล่าเรียนให้สะดวกยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระปริยัติสังฆธรรม ที่เป็นไปอยู่ในเวลานั้น ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำรุงทั่วไปทุกพระอาราม แต่ยังหาเป็นอันนับว่าบริบูรณ์แท้ไม่ เพราะเป็นแต่สถานที่เล่าเรียนใน

ชั้นต้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎกแลวิชาชั้นสูงขึ้น ๒ สถานฯ หนึ่งในที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ให้ตั้งที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร พระอารามหลวง พระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกสถานหนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ได้ตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวงนี้ มีนามว่า "มหาธาตุวิทยาลัย" ได้เปิดการเล่าเรียน แต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๐๘ สืบมา แต่สังฆิกเสนาสนสำหรับมหาธาตุวิทยาลัยนี้ ยังไม่เป็นที่สมควรแก่การเล่าเรียน ในสมัยที่การเรียนเจริญขึ้นสืบมานี้ จึงทรงพระราชดำริห์ที่จะทรงสร้างสังฆิกเสนาสนสำหรับมหาธาตุวิทยาลัยนี้ขึ้นใหม่ให้เป็นสถานอันสมควรแก่การเล่าเรียน..^{๖๕}

ความนี้ปรากฏในส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ชื่อเรื่อง "พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย" ของ นายมนัส เกิดปรำงค์, พ.ศ. ๒๕๒๗.) จนกระทั่งในที่สุดพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร) จึงได้มีหนังสือนิมนต์พระเถระทั้งจากวัดมหาธาตุ และวัดอื่นๆ จำนวน ๕๗ รูป และฆราวาสอีกจำนวนหนึ่งมาประชุมกัน ณ หอปริยัติ วัดมหาธาตุฯ ในวันจันทร์ที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๙ เวลา ๑๗.๐๐ น. โดยถือเป็นการประชุมที่ด่วนมาก และลับเฉพาะ จะสังเกตเห็นได้ชัดก็คือหนังสือนัดประชุม ออกเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม เพื่อนิมนต์เข้าประชุมวันที่ ๒๓ ธันวาคม เป็นการออกหนังสือเชิญล่วงหน้าเพียงหนึ่งวันเท่านั้น ดังปรากฏ ตัวอย่าง หนังสือเชิญประชุม ดังนี้

ผู้ที่ได้รับอาราธนาหรือเชิญเข้าประชุมครั้งนี้ ประกอบด้วยทั้งฝ่ายบรรพชิต ๗ รูป และฆราวาส ๔ คน ซึ่งทุกท่านจะได้รับ เอกสารบันทึกโครงการปรับปรุงมหาธาตุวิทยาลัย หรือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำโดย หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการให้ถือว่าบันทึกนี้เป็นความลับ และอ่านได้เฉพาะผู้ที่ได้รับเชิญมาประชุมเท่านั้น

จึงทำให้เกิดริเริ่มการจัดการศึกษาเพื่อสืบสานพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านการพัฒนาบุคลากรของประเทศให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีความสามารถในการรักษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในสมัยนั้นจึงจัดประชุมพระเถรานุเถระฝ่ายมหานิกาย จำนวน ๕๗ รูป เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ และประกาศให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการจัดการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในระดับมหาวิทยาลัย เปิดสอนระดับปริญญาตรี คณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรกเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ และมีพัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

ยุคปรับปรุงและขยายการศึกษา

^{๖๕}<http://www.mcu.ac.th/site/wangnoi/index.php?page/จากนาล้นทาถึงมหาจุฬาฯ/พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย>ของนายมนัส เกิดปรำงค์, พ.ศ. ๒๕๒๗/สืบค้น ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘

• พ.ศ. ๒๕๑๒ คณะสงฆ์ โดยมหาเถรสมาคม ได้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง " การศึกษาของมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๒ " และ เรื่อง " การศึกษาของสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ " คำสั่งทั้ง ๒ ฉบับนี้ส่งผลให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี สถานะเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยสมบูรณ์

• พ.ศ. ๒๕๒๑ เริ่มขยายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปยังส่วนภูมิภาค เริ่มตั้งวิทยาเขตแห่งแรกที่ จังหวัดหนองคายและได้ขยายไปยังจังหวัดอื่นๆ ที่มีความพร้อมด้านบุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีวิทยาเขตในกำกับดูแล ทั่วประเทศ ๑๐ แห่ง วิทยาลัยสงฆ์ ๔ แห่ง และ ศูนย์การศึกษา ๑ แห่ง คือ

๑. วิทยาเขตหนองคาย ตั้งอยู่ที่วัดศรีสะเกษ อ. เมือง จ. หนองคาย จัดตั้งเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑
๒. วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ที่วัดแจ้ง อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
๓. วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่วัดสวนดอก อ. เมือง จ. เชียงใหม่ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
๔. วิทยาเขตขอนแก่น ตั้งอยู่ที่วัดธาตุเมืองเก่า อ. เมือง จ. ขอนแก่น จัดตั้งเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
๕. วิทยาเขตนครราชสีมา ตั้งอยู่ที่บ้านหัวถนน ถนนชาติพัฒนา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ ๓๐๐๐๐ โทรศัพท์ (๐๔๔) ๒๕๔๘๙๑, โทรสาร ๒๖๔๕๖๐ จัดตั้งเมื่อวัน ที่ ๓๐ ตุลาคมพ.ศ. ๒๕๒๙
๖. วิทยาเขตอุบลราชธานี ตั้งอยู่ที่วัดมหาวนาราม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี จัดตั้ง เมื่อ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐
๗. วิทยาเขตแพร่ ตั้งอยู่ที่วัดพระบาทมิ่งเมือง อ. เมือง จ. แพร่ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐
๘. วิทยาเขตสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่วัดศาลาลอย อ. เมือง จ. สุรินทร์ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐
๙. วิทยาเขตพะเยา ตั้งอยู่ที่วัดศรีโคมคำ อ. เมือง จ. พะเยา จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคมพ.ศ. ๒๕๓๔
๑๐. วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส ตั้งอยู่ที่วัดมหาสวัสดิ์นาคพุมาราม อ. พุทธมณฑล จ. นครปฐม จัดตั้งเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

และในปีพ.ศ. ๒๕๒๖ มหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรระดับปริญญาตรีใหม่ โดยลดจำนวนหน่วยกิตจาก ๒๐๐ หน่วยกิต ให้เหลือเพียง ๑๕๐ หน่วยกิต และปรับปรุงระบบการบริหารวิชาการใหม่ โดยแบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ คณะพุทธ ศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์

ยุครับรองปริญญาบัตรและสถานะของมหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๗ รัฐบาล โดยการนำของ ฯพณฯ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้ดำเนินการ เสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดขวิทยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา โดยรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงลงพระปรมาภิไธย แล้วประกาศใช้เป็นกฎหมาย

ตั้งแต่วันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นต้นมา มีผลทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญา เช่นเดียวกับผู้สำเร็จการศึกษาในระดับเดียวกันจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่รัฐให้การรับรอง

พ.ศ. ๒๕๓๔ มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งศูนย์การศึกษาที่วัดศรีสุदारาม เขตบางขุนนนท์ กรุงเทพฯ ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ศึกษาของนิสิตปีที่ ๑ - ๔ ของคณะครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานได้ออกระเบียบคณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์ ว่าด้วยการจัดการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมหาวิทยาลัยสามารถจัดการศึกษาและการบริหารให้เป็นไปตามระบบสากล (คณะเอเชียอาคเนย์และเปลี่ยนเป็นคณะมานุษยสังคมศาสตร์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๖)

พ.ศ. ๒๕๔๐ แม้มหาวิทยาลัยจะมี พ.ร.บ. กำหนดวิทยฐานะของผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ แล้วก็ตามแต่ก็ยังไม่มีการรับรองสถานะภาพ ความเป็นนิติบุคคลของมหาวิทยาลัยเหมือนมหาวิทยาลัยทั่วไป จึงทำให้ไม่สามารถขยายการจัดการศึกษาในระดับปริญญาโท และปริญญาเอก ตามวัตถุประสงค์และนโยบายของมหาวิทยาลัยได้

ดังนั้น จึงมีความพยายามในการผลักดันให้มีการดำเนินการตามกฎหมายหรือพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเป็นการเฉพาะ โดยใช้เวลาในการดำเนินการเป็นเวลานานถึง ๕๐ ปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาล โดยการนำของ ฯพณฯ พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ได้เสนอให้รัฐสภาตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ทรงลงพระปรมาภิไธยเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ส่งผลให้มหาวิทยาลัย มีพระราชบัญญัติรับรองสถานะภาพเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของรัฐบาล และเป็นนิติบุคคลที่ไม่เป็นส่วนราชการและไม่เป็นรัฐวิสาหกิจ เน้นจัดการศึกษาวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^{๖๖}

๒.๓.๕ จุดมุ่งหมายของการศึกษาอิทธิธรรม

การศึกษาอิทธิธรรมนั้นเป็นการศึกษาให้เกิดความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องปรมัตถ์ ได้แก่ รูป จิต เจตสิก นิพพาน และบัญญัติเพื่อให้เข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เพื่อให้รู้จักนำหลักธรรมและวิเคราะห์หลักความจริงของพระอริยธรรมซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่ถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ได้รับประโยชน์ ๓ ประการ คือ

๑) ประโยชน์ในปัจจุบัน เมื่อศึกษาให้เกิดความรู้และความเข้าใจในหลักคำสอนและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ ช่วยในการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองรู้จักตนเองตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขในปัจจุบันและทำให้สังคมสงบสุขด้วย

๒) เพื่อประโยชน์เบื้องหน้าเป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิตด้านใน ซึ่งทำให้เกิดความเจริญงอกงามของชีวิตจิตใจที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้นด้วยการอบรมจิตใจให้มีคุณธรรม

^{๖๖}<http://www.mcu.ac.th/site/history.php/ประวัติประการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘

๓) เพื่อประโยชน์สูงสุดเป็นประโยชน์สูงสุดขั้นหลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือโลก เป็นสาระแท้จริงของชีวิต คือความมีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส เบิกบาน สามารถแก้ปัญหาในจิตใจได้สิ้นเชิงปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง อยู่อย่างไรทุกข์

ซึ่งจากการศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทยนั้นมุ่งเพื่อให้เกิดปัญญาความรู้และความเข้าใจถูกต้องที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นหลักการสำคัญ เพื่อให้ปัญญารู้ชัดตามความเป็นจริงว่าสภาพธรรมทั้งปวงนั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน มันไม่ใช่ตัวตนของเรา เป็นปรมาณธรรม คือเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละอย่างๆ ไม่มีใครเปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมนั้นๆได้ ไม่ว่าใครจะรู้หรือไม่ก็ตาม ใครจะเรียกสภาพธรรมนั้นด้วยคำใดภาษาใด หรือไม่เรียกสภาพธรรมนั้นด้วยคำใดๆเลยก็ตาม สภาพธรรมใดที่เกิดขึ้นสภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยก็ดับไป สิ่งใดเกิดขึ้นแล้วมีปัจจัยปรุงแต่งแล้วมีความทำลายเป็นธรรมดาเพราะฉะนั้นนักศึกษาพระอภิธรรมเมื่อศึกษาให้เกิดความรู้และความเข้าใจ และพิจารณารู้ความจริงของสภาพปรมาณธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เช่น จักขุวิญญาณ คือจิตที่ทำงานเห็นนั้นไม่เที่ยง มีสติสัมปชัญญะ รู้สภาพลักษณะของจิตในขณะที่กำลังเห็นนั้นได้ถูกต้องว่าเป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ในขณะที่กำลังได้ยิน มีสติสัมปชัญญะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะที่กำลังได้ยินนั้น เมื่อปัญญารู้แจ้งลักษณะไม่เที่ยงเกิดดับเป็นทุกข์ของปรมาณธรรมที่ปรากฏในขณะนั้นแล้วจะคลายความยินดีเห็นผิดที่ยึดถือปรมาณธรรมเหล่านั้นเป็นตัวตน เที่ยงและเป็นสุข จึงจะละความสงสัยและความไม่รู้ในสภาพลักษณะของปรมาณธรรมได้อย่างแท้จริง

ซึ่งแตกต่างจากจุดหมายของการศึกษาพระอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัยที่มุ่งหวังการศึกษาพระอภิธรรมของนักศึกษาอภิธรรมโชติกะวิทยาลัยนั้นเพื่อแค่ที่จะให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายในประเทศไทย ได้รับการศึกษาเล่าเรียนในพระไตรปิฎก คือพระอภิธรรมปิฎกเพื่อจะได้ศึกษาให้เกิดความรู้และความเข้าใจในการที่จะน้อมนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้จิตใจของพุทธศาสนิกชนประกอบด้วยศรัทธา ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ไม่มีจิตใจเอนเอียงไปในลัทธิอื่นๆ ทั้งลัทธิอื่นๆ ก็มีอาจที่จะแทรกแซง หรือทำลายความเชื่อ ความเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนเหล่านั้นได้ นิยติทิฐิ สัสสตทิฐิ อจเฉททิฐิ ทั้ง ๓ นี้ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ คงมีแต่สักกายทิฐิ อันเป็นทิฐิธรรมดา

ให้การศึกษาในอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาเป็นการศึกษาที่อำนวยความสะดวกให้ให้เกิดการศึกษาที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก ทั้งเพื่อจะช่วยเหลือสนับสนุนเกื้อกูลส่งเสริมการศึกษาให้ขจัดความเข้าใจผิด เกิดสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องเข้าใจทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศลเพื่อจะได้ดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ดีตั้งแต่ขั้นต่ำตลอดจนถึงขั้นสูงสุดให้สำเร็จประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านทั้งในภพนี้และภพหน้า ซึ่งหากเปรียบอุปมาแล้วพระอภิธรรมเหมือนรากแก้ว พระวินัยปิฎกเหมือนลำต้น ส่วนพระสุตตันตปิฎกเหมือนกิ่งก้านสาขา นั่นเองด้วยเหตุนี้ในจุดหมายที่สำคัญของการศึกษาพระอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาจึงมีจุดหมายการศึกษาดังต่อไปนี้ คือ

๑. เพื่อให้พุทธบริษัทมีความรู้และความเข้าใจในพระอภิธรรมปิฎก

๒. เพื่อเป็นการรักษาพระปริยัติศาสนา ส่วนของพระอภิธรรมนี้ให้คงอยู่สืบต่อไป

๓. เพื่อให้ให้นักศึกษามีความรู้และความเข้าใจในปรมาณอันเป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน

๔. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้และความสามารถศึกษาเชื่อมโยงกับพระสูตรตันตปิฎกและพระวินยปิฎก ที่มีความสัมพันธ์กัน ไม่ขัดแย้งกันเกื้อกูลกัน

๕. เพื่อให้ประโยชน์แก่นักศึกษาที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

๖. เพื่อเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาของนักศึกษา ให้มั่นคงในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นไป

นอกจากนี้การศึกษาพระอภิธรรมในอภิธรรมโชติกะวิทยาลัยมิใช่มีแต่อภิธัมมัตถสังคหปรกฏ อย่างเดียว ยังมีปรกฏอื่นๆ ที่มีเนื้อความสุขุมยิ่งขึ้นไปตามลำดับ นับตั้งแต่ธัมมสังคณีปรกฏ เป็นต้น จนถึงยมกปรกฏ และมหาปฏฐานปรกฏ ฉะนั้น การศึกษาพระอภิธรรมนี้ ถ้าศึกษาเฉพาะแต่อภิธัมมัตถสังคหะอย่างเดียวแล้ว การรู้เนื้อความของอภิธรรมและการเข้าใจในสภาวะธรรมให้กว้างขวางลึกซึ้งนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ อีกประการหนึ่ง นักศึกษาควรจะศึกษาใน อรรถกถาฎีกาพร้อมเฉลยปัญหาและเมื่อมีความเข้าใจในอภิธัมมัตถสังคหะทั้ง ๙ ปริเฉทได้เป็นอย่างดีแล้ว ผู้เรียนย่อมสามารถเล่าเรียนในอภิธรรมปรกฏขั้นสูงมีธัมมสังคณีมาติกา เป็นต้น จนถึงมหาปฏฐานได้โดยสะดวก เมื่อมีความเข้าใจในปรกฏขั้นสูงดีแล้ว ย่อมจะได้รู้ธรรมรสและธรรมรสในพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งมีอินทรีย์แก่กล้ามั่นคงในพระพุทธศาสนาไม่หวั่นไหวทั้งในภพนี้และภพหน้าตลอดจนไปประสบวิมุตติรส

๒.๓.๖ จุดมุ่งหมายของการศึกษาอภิธรรมในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๒๗}

จากหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นได้วางกรอบวิชาด้วยการอธิบายรายวิชาพระอภิธรรมปิฎกว่า “ศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความหมาย โครงสร้างของพระอภิธรรมปิฎก เนื้อหาสาระ ประเด็นที่น่าสนใจในพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ โดยเน้นให้เข้าใจหลักปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน โดยอาศัยอรรถกถาและฎีกาประกอบ”ซึ่งทำให้เนื้อหาในรายวิชาอภิธรรมปิฎกนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคำสอนในเรื่องจิต คุณสมบัติของจิต และรูปร่างของมนุษย์ สภาวะของจิตที่มีความเป็นอิสระจากสิ่งเศร้าหมองในอภิธรรมปิฎกเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ของวิชาพระอภิธรรมปิฎก คือ

๑. นิสิตสามารถอธิบายความหมายและการทำงานของจิตได้

๒. นิสิตสามารถอธิบายคุณสมบัติของจิต ได้

๓. นิสิตสามารถอธิบายความหมายหน้าที่การทำงานของรูป(ร่างกาย)

๓. นิสิตสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจิตและร่างกายตามหลักการทางพุทธศาสนาได้

๔. นิสิตสามารถอธิบายสภาวะจิตที่มีความเป็นอิสระจากสิ่งเศร้าหมองได้(นิพพาน)

๕. นิสิตสามารถนักศึกษาสามารถปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้นให้สอดคล้องกับแนวโน้มด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความก้าวหน้าไปตามยุคสมัย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาในทักษะที่มุ่งหวังสร้างให้นิสิตมีคุณสมบัติด้วยการสอนเพื่อการพัฒนาใน ๕ ด้าน คือ

^{๒๗}สภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติหลักสูตรในการประชุมครั้งที่๗/๒๕๕๕ ลงวันพุธที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ตามแผนการพัฒนาหลักสูตรจะสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๔๕, หน้า ๑๓.

๑) ด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา ด้วยการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีวินัย เคารพในสิทธิของบุคคลอื่น ไม่เบียดเบียนกล่าวร้ายผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน นิสิตสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมกับการศึกษาอิทธิธรรม โดยมีคุณธรรมจริยธรรมตามคุณสมบัติหลักสูตร ดังนี้

-ตระหนักในคุณค่าและคุณธรรม จริยธรรม เสียสละ และซื่อสัตย์สุจริต

-มีวินัย ตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

-มีภาวะความเป็นผู้นำและผู้ตาม สามารถทำงานเป็นทีมและสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งและลำดับความสำคัญ

-เคารพสิทธิและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

-เคารพกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ขององค์กรและสังคม

-สามารถวิเคราะห์ผลดีของการศึกษาอิทธิธรรมต่อสังคม

๒) ด้านความรู้ มีความรู้หลักคำสอนในอิทธิธรรมปิฎก อรรถกถาอิทธิธรรม ภิกขาอิทธิธรรมอย่างเป็นระบบ

๓) ด้านทักษะทางปัญญาพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีการคิดอย่างเป็นระบบ มีการวิเคราะห์ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับจิตวิญญาณ

๔) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา

-พัฒนาทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียนด้วยกัน

-พัฒนาความเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานเป็นทีม

-พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีความรับผิดชอบในงานที่มอบหมายให้ครบถ้วนตามกำหนดเวลา

๕) ด้านทักษะการวิเคราะห์หลักธรรม

-ทักษะการคิด การตีความ วิเคราะห์หลักธรรม

-พัฒนาทักษะในการสื่อสารทั้งการพูด การฟัง การวิเคราะห์ การเขียน โดยการทำรายงาน และนำเสนอในชั้นเรียน

-พัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษา

-พัฒนาทักษะในการสืบค้น ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

-ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสาร เช่น การส่งงานทางอีเมล การสร้างห้องแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เช่น Web lock การสื่อสารการทำงานในกลุ่มผ่านห้องสนทนา feacebook

-ทักษะในการนำเสนอรายงานโดยใช้รูปแบบ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม

๓.๓.๗ ประโยชน์ของการศึกษาพระอิทธิธรรมปิฎก

จากจุดมุ่งหมายของรายวิชาพระอภิธรรมปิฎกพบว่า มีประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระอภิธรรมมีอยู่มากมายหลายประการ แต่ที่สำคัญมี โดยสังเขปดังนี้^{๒๘}

๑. การศึกษาพระอภิธรรมจะทำให้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพราะพระอภิธรรมเกิดจากพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธองค์ การเข้าถึงพระอภิธรรมจึงเท่ากับเข้าถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง

๒. การศึกษาพระอภิธรรม ก็คือศึกษาธรรมชาติการทำงานของกายและใจซึ่งเป็นธรรมชาติ ที่มีอยู่ในตัวเราและสัตว์ทั้งหลายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องจิต (วิญญาณ), เรื่องเจตสิก, เรื่องอำนาจจิต, เรื่องวิถิจิต, เรื่องกรรมและการส่งผลของกรรม, เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด, เรื่องสัตว์ในภพภูมิต่างๆ และเรื่องกลไกการทำงานของกิเลส ทำให้รู้ว่าชีวิตของเราในชาติปัจจุบันนี้มาจากไหน และ มาได้อย่างไร มีอะไรเป็นเหตุมีอะไรเป็นปัจจัย เมื่อได้คำตอบชัดเจนดีแล้วก็จะรู้ว่าตายแล้วไปไหน และ ไปได้อย่างไร อะไรเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า ทำให้หมดความสงสัยแล้วเกิดอีกหรือไม่ นรก สวรรค์ มีจริงไหม ทำให้มีความเข้าใจเรื่องกรรม และการส่งผลของกรรม (วิบาก) อย่างละเอียด ลึกซึ้ง

๓. ผู้ศึกษาพระอภิธรรมจะเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม หรือสภาวะธรรมอันจริงแท้ตามธรรมชาติ ในพระอภิธรรมจะแยกสภาวะออกให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอะไรทั้งนั้น คงมีแต่สภาวะธรรมคือ จิต เจตสิก รูปที่วนเวียนอยู่ในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยเหตุอาศัยปัจจัยอุดหนุนซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นใหม่แล้วก็ดับไปอีก มีสภาพเกิดดับอยู่เช่นนี้ โดยไม่รู้จักจบจักสิ้น แม้ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม สภาวะธรรมทั้ง ๓ นี้ก็ทำงานอยู่เช่นนี้โดยไม่มีเวลาหยุด พักเลย สภาวะธรรมหรือธรรมชาติเหล่านี้มีขึ้นเกิดขึ้นจากพระผู้เป็นเจ้าของ พระพรหมพระอินทร์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ เป็นผู้บันดาลหรือเป็นผู้สร้าง แต่สภาวะธรรมเหล่านี้เป็นผลอันเกิดมาจากเหตุ คือ กิเลสตัณหานั่นเองที่เป็นผู้สร้าง

๔. การศึกษาพระอภิธรรม จะทำให้เข้าใจสภาวะธรรมอีกประการหนึ่ง อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้เข้าถึงนั่นก็คือนิพพาน นิพพาน หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ผู้ที่ปราศจากกิเลสตัณหาแล้วนั้น เมื่อหมดอายุขัย ก็จะไม่มีการสืบต่อของ จิต + เจตสิก และรูป อีกต่อไป ไม่มีการสืบต่อภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด พ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง จึงกล่าวว่านิพพานเป็นธรรมชาติที่ปราศจากกิเลสตัณหา เป็นธรรมชาติที่ดับทุกข์โดยสิ้นเชิงและเป็นธรรมชาติที่ พ้นจากจิต เจตสิก รูป นิพพานมิใช่เป็นแดนสุชาติที่เป็นอมตะและเพียบพร้อมด้วยความสุขล้วนๆ ตลอดนิรันดร์กาลตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ

๕. การศึกษาพระอภิธรรมจะทำให้เข้าใจคำสอนที่มีคุณค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะแค่การทำทาน รักษาศีล และการทำสมาธิก็ยังมีคำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นเหตุให้ต้องเกิดมารับผลของกุศลเหล่านั้นอีก ท่านเรียกว่า วัฏฏกุศล เพราะกุศลชนิดนี้ยังไม่ทำให้พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนที่มีค่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้เห็นว่าทั้งนามธรรม (จิต + เจตสิก) และรูปธรรม (รูป) มี

^{๒๘}<http://www.dhammadownload.com/forums/viewtopic.php/ประโยชน์ของการศึกษาพระอภิธรรมปิฎก/>
สืบค้น ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

สภาพที่ไม่เที่ยง ทยอยไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ มีการเกิดดับ เกิดดับตลอดเวลาหาแก่นสารหาตัวตน หาเจ้าของไม่ได้เลย เมื่อมีปัญหาเห็นแจ้งในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงเช่นนี้แล้วก็จะนำไปสู่ การประหัตถ์กิเลสและเข้าถึงพระนิพพานได้ในที่สุด

๖. การศึกษาพระอภิธรรม จะทำให้เข้าใจเรื่องอารมณ์ของวิปัสสนาซึ่งต้องใช้นามธรรม (จิต + เจตสิก) และรูปปรมาณูเป็นอารมณ์ เมื่อกำหนดรู้อารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ ถูกต้อง การปฏิบัติย่อมได้ผลตามที่ต้องการ

๗. การศึกษาพระอภิธรรม เป็นการสั่งสมปัญญาบารมีที่ประเสริฐที่สุดไม่มีวิทยาการใดๆ ในโลกที่ศึกษาแล้วจะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งโลกเท่ากับการศึกษาพระอภิธรรม

๘. การศึกษาพระอภิธรรม เป็นการช่วยกันรักษาลัทธิธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังและเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรตลอดไป

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาชุตินทร โชติธมฺโม (นงคฺพยัคฆ์)^{๖๔}ได้ทำการวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์ พบว่าทัศนะทางด้านพุทธจริยศาสตร์ พระอภิธรรมได้มีคำตอบเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมของมนุษย์ไว้ ๓ ประการ คือ

๑) แนวความเชื่อเรื่องกรรมคือการกระทำของมนุษย์มี ๒ อย่าง คือ การทำความดี ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาอันเป็นแรงจูงใจฝ่ายดี ซึ่งปรากฏอยู่ในกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายกุศล และการทำความชั่ว ย่อมมีสาเหตุมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นสมุฏฐานให้เกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาอันเป็นแรงจูงใจฝ่ายชั่ว ซึ่งปรากฏอยู่ในอกุศลจิตที่ประกอบด้วยเจตสิกฝ่ายด้วยอกุศล

ในปัญหาจริยธรรมดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงกระบวนการของกรรมดีกรรมชั่วได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นสาเหตุให้มนุษย์ได้เข้าใจต่อวิถีการดำรงชีวิตที่สุจริตในระบบของศีลธรรมโดยมีความหวังว่าจะได้รับผลสนองของกรรมดี นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงโทษที่จะเกิดขึ้นมาจากการกระทำที่ผิดต่อระบบศีลธรรมนั้นและต้องมีผลแห่งความชั่วร้ายเกิดขึ้นอย่างแน่นอนตามกฎหมายของกรรมนิยาม

๒) เกณฑ์การตัดสินปัญหาจริยธรรมในพระอภิธรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ให้พิจารณาดูที่สาเหตุแห่งการกระทำพร้อมทั้งแรงจูงใจในการเลือกตัดสินใจกระทำ ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตพร้อมด้วยองค์ประกอบที่ปรุงแต่งจิต ถ้าการกระทำนั้นมาจากสาเหตุแห่งความดีและมีองค์ประกอบของความดี การกระทำนั้นย่อมจะต้องเป็นความดีอยู่เสมอ (๒) ให้พิจารณาดูที่ผลลัพธ์ของการกระทำซึ่งปรากฏอยู่ในกุศลวิบากจิตและอกุศลวิบากจิตที่ประทับไว้ในภวังคจิต

๓) อุดมคติสูงสุดในพระอภิธรรมคือนิพพานที่มีแนวความคิดเรื่องคุณค่าสูงสุดอยู่ในตัวเอง เพราะมนุษย์ไม่ต้องแสวงหาความดีในนิพพานเพื่อดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายอื่นๆอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นนิพพานจึงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตสำหรับมนุษย์โดยที่เขาจะได้พบกับความสุขที่แท้จริงคือปรมาณูประโยชน์ และนิพพานยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์ย่อมจะมีการดำเนินชีวิต

^{๖๔}พระมหาชุตินทร โชติธมฺโม (นงคฺพยัคฆ์), ศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

ไปสู่การบรรลุจุดหมายโดยมีนิพพานเป็นเป้าหมายสุดท้ายซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่มีแนวโน้มไปสู่การกระทำที่ดีตามมโนคตินิยม

ส่วนผลการศึกษาวิจัยพระอภิธรรมในทัศนะของจิตวิทยาพบว่า การรับรู้ การเรียนรู้ความคิด และจินตนาการเป็นกระบวนการทำงานของระบบวิถีจิตภายในปัญจทวารวิถีและ มโนทวารวิถีพร้อมด้วยการทำงานของจิตได้สำนึกคือภวังค์จิตซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมภายนอกของมนุษย์ให้มีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันรวมถึงสุขภาพจิตของมนุษย์ด้วย

ส่วนในทัศนะทางด้านสังคมวิทยานั้นพบว่ามนุษย์เลือกกระทำความดีของปัจเจกบุคคลก่อน แล้วจึงมีการกระทำทางสังคม การจัดระเบียบ และการขัดเกลาสังคมโดยส่งผลไปถึงภาพรวมของสังคมพร้อมด้วยที่มาของสังคมอุดมคติแบบพระอรหันต์ ซึ่งมีแนวความคิดที่เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง การปกครอง และด้านเศรษฐกิจโดยเน้นปัจเจกชนให้มีคุณธรรมที่ดียิ่งแล้วจึงมุ่งไปสู่สังคม เพื่อนำไปสู่สภาวะแห่งสันติภาพ และความสุขสูงสุดในชีวิต

พระวิรัตน์ โทเกษ^{๗๐} ได้วิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ศึกษากรณีโรงเรียนที่สอนโดยครูพระเขตบางกะปิลาดพร้าว - บึงกุ่ม จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า แรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ และเกรตเฉลี่ยทุกวิชามีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับตัวแปรอื่นได้แก่ คุณภาพการสอนของครูพระ คุณภาพของอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนไม่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ ผลทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

โสภา สุขเกษม^{๗๑} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาผลของการฝึกอบรมความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจสี่ สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ พบว่า ๑) ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอริยสัจสี่ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๕-๖ ที่ได้รับการฝึกอบรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม ๒) ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง อริยสัจสี่ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๕-๖ หลังได้รับการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนได้รับการฝึกอบรม ๓) เจตคติต่อพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ ที่ได้รับการฝึกอบรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจสี่ ๔) เจตคติต่อพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ หลังได้รับการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนได้รับการฝึกอบรมความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอริยสัจสี่

จินตนา ภูขาว^{๗๒} ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔ MAT ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปี การศึกษา ๒๕๔๖ ของโรงเรียน

^{๗๐}พระวิรัตน์ โทเกษ, “สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด กรุงเทพมหานคร ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนที่สอนโดยครูพระเขตบางกะปิ ลาดพร้าว-บึงกุ่ม”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^{๗๑}โสภา สุขเกษม, “การศึกษาผลของการฝึกอบรมความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจสี่ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^{๗๒}จินตนา ภูขาว, “ ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔MAT.”, **ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

ลำสาละ (ราชภัฏรำปาง) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการทดลองและหลังการทดลอง และหาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ.๐๕ รวมทั้งชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ ๔ MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มีประสิทธิภาพ ๘๑.๗๑ / ๙๐.๑๗ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แสดงว่า นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ของตนเองได้ตามศักยภาพ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่มีลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องมีความชัดเจน

ผ่องใส ถาวรจักร^{๗๓}ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์ ต่ออาจารย์ผู้สอนของวิทยาลัยราชพฤกษ์ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ ผลการวิจัยพบว่าจากการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่ออาจารย์ผู้สอนทั้ง ๕ ด้าน ตามรายคณะ / สาขา พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ในคณะ/สาขามีความพึงพอใจต่ออาจารย์ผู้สอนในภาพรวมทั้ง ๕ ด้านอยู่ในระดับพอใจมาก และนักศึกษาคณะบริหารธุรกิจสาขาการจัดการการโรงแรม และการท่องเที่ยว มีความพึงพอใจต่ออาจารย์ผู้สอนในด้านการใช้สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอนและด้าน คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอนอยู่ในระดับพอใจมากที่สุด รวมทั้งนักศึกษาคณะนิติศาสตร์มีความพึงพอใจต่ออาจารย์ผู้สอนในด้าน คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอนอยู่ในระดับพอใจมากที่สุด แต่สำหรับนักศึกษาในคณะบริหารธุรกิจสาขาการจัดการการโรงแรมและการท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อ อาจารย์ผู้สอนในด้านการสอนอยู่ในระดับพอใจปานกลาง

สำนักงานจัดการศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{๗๔}ได้ทำการวิจัยเรื่องเทคนิคการสอนแบบบูรณาการ : กรณีศึกษารายวิชา มรดกไทย พบว่า จากการประเมินของนักศึกษา และผู้สอนด้วยกันเอง พบว่า มีความพึงพอใจในระดับสูง ในด้านผู้สอน สามารถผสมผสานแนวคิดหลาย ๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกัน ทำในวิธีการบรรยายน่าสนใจและต่อเนื่อง การเดินทางออกไปศึกษานอกสถานที่เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ การเรียนการสอนในห้องไปสู่สถานที่จริง ทำให้เกิดอารมณ์ร่วมในการรับรู้ และซาบซึ้ง กับสิ่งต่างๆ ที่เป็นบรรยากาศจริง ก่อให้เกิด ในความสำนึกและห่วงแหนมรดกทางวัฒนธรรมไทย ขึ้นอย่างไม่เคยรู้สึกมาก่อน ทั้งยังสามารถสอนวิธีการดำเนินชีวิตและมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีระหว่าง กลุ่มผู้เรียนมากกว่าการศึกษาในห้องเรียน

เกศสิริ ปันธุระ^{๗๕}ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยนวัตกรรมการสอนแบบบูรณาการ ของนักศึกษาแขนงวิชาการตลาด รายวิชาการสื่อสารทางการตลาด ผลการวิจัยพบว่า

^{๗๓}ผ่องใส ถาวรจักร และคณะ, “ความพึงพอใจของนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์ต่ออาจารย์ผู้สอน ของวิทยาลัยราชพฤกษ์ ปีการศึกษา ๒๕๕๐”, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑, หน้าบทคัดย่อ.

^{๗๔}สำนักงานจัดการศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เทคนิคการสอนแบบบูรณาการ : กรณีศึกษารายวิชา มรดกไทยจาก <http://www.gened.chula.ac.th/cms/index.php?id=๑๖๑> /สืบค้น ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๑.

^{๗๕}เกศสิริ ปันธุระ การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยนวัตกรรมการสอนแบบบูรณาการของนักศึกษาแขนงวิชาการตลาด รายวิชาการสื่อสารทางการตลาด, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

๑.ประสิทธิภาพของนวัตกรรมการสอนแบบบูรณาการ เรื่องการโฆษณารายวิชาการ สื่อสารทางการตลาด มีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๑.๓๓/๘๔.๖๗ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ๘๐/๘๐

๒.การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการโฆษณา รายวิชาการสื่อสารทางการตลาด ด้วยนวัตกรรมการสอนแบบบูรณาการมีค่าคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ๘.๐๒ คะแนน โดยค่าเฉลี่ยก่อนเรียน ๑๖.๖๐ คะแนน ค่าเฉลี่ยหลังเรียน ๒๔.๖๕ คะแนน และผลการเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๗๐ ของคะแนนเต็ม เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๙๖

๓.การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยนวัตกรรมการสอนแบบบูรณาการ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๔. ประเมินคุณภาพการสอน รายวิชาการสื่อสารทางการตลาดตามทัศนะของผู้เรียน พบว่าคุณภาพการสอน รายวิชาการสื่อสารทางการตลาดโดยรวมระดับดีมาก

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระอภิธรรมปิฎกของนิสิต เกิดจากนิสิตได้รับประสบการณ์จากกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ได้เห็นความสำคัญและได้จัดให้มีในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต

จากการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการกำหนดตัวแปร และนำไปสร้างกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ดังต่อไปนี้

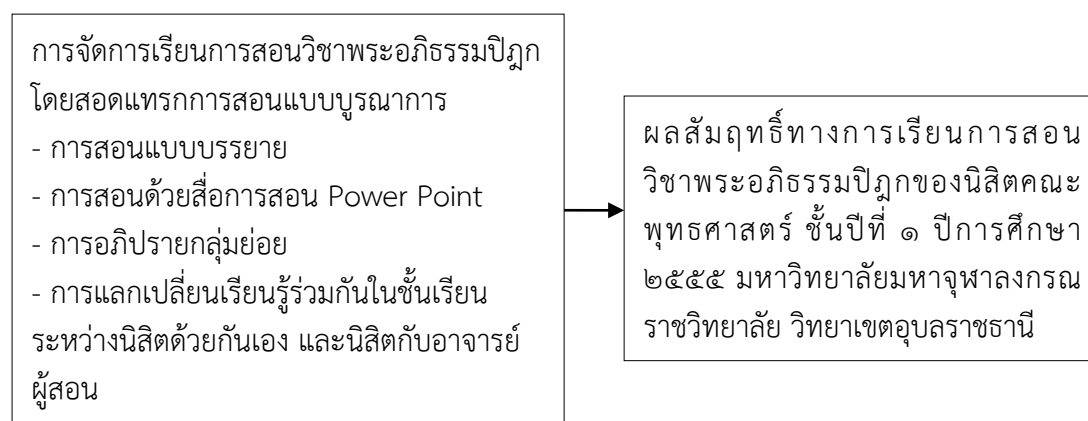
ตัวแปรต้น คือ การจัดการเรียนการสอนวิชาพระอภิธรรมปิฎก โดยสอดแทรกการสอนแบบบูรณาการ ได้แก่ การสอนแบบบรรยาย การสอนด้วยสื่อการสอน Power Point การอภิปรายกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียนระหว่างนิสิตด้วยกันเอง และนิสิตกับอาจารย์ผู้สอน

ตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน วิชาพระอภิธรรมปิฎกของนิสิต คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี แสดงไว้ดังต่อไปนี้

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย